O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O’RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

IJTIMOIY-IQTISODIY FAKULTETI

“IQTISODIYOT” kafedrasi

5230100-“Iqtisodiyot” ta’lim yo’nalishi

38-11-guruh talabasi

Rajabov Akmalning

“HUDUDNI IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI KOMPLEKS BAHOLASH”

mavzusida bajargan

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Rahbar: **“IQTISODIYOT”** kafedrasi o’qituvchisi **MAHMUDOVA G.R.**

Guliston – 2015

Bitiruv malakaviy ishi Guliston Davlat Universitetining 2015 yil 15 apreldagi 137-S-sonli buyrug’i bilan tasdiqlangan Davlat attestatsiya komissiyasining ____–sonli yig’ilishida muhokama qilindi va “____” ball bilan (__________) baholandi.

(a’lo, yaxshi, qoniqarli)

Bitiruv malakaviy ishi “Ijtimoiy-iqtisodiy” fakultetning 2015 yil “____”____________dagi ____–sonli Ilmiy-uslubiy kengashi qarori bilan Davlat attestatsiyasi komissiyasiga himoya qilish uchun tavsiya etildi.

Fakultet dekani: **A.Mamatov**

Bitiruv malakaviy ish “Iqtisodiyot” kafedrasining 2015 yil “____”____________dagi ____–sonli yig’ilishida muhokama qilindi va himoyaga tavsiya etildi.

Kafedra mudiri: **O.Sattorqulov**

BMI bajaruvchi “5230100-“Iqtisodiyot” ta’lim yo’nalishi 38-11-guruh talabasi ______________ Rajabov A.

Rahbar “Iqtisodiyot” kafedrasi o’qituvchisi ___________ **MAHMUDOVA G.R.**

MUNDARIJA

KIRISh…………………………………………………………………… 3

I BOB. HUDUDLAR IJTIMOIY – IQTISODIY RIVOJLANISHINING KOMPLEKS BAHOLASHNING NAZARIY – USLUBIY ASOSLARI…………………………………………………... 6

1.1. Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tartibga solishning zaruriyati va o'ziga xos xususiyatlari……..……………………………………………………………… 6

1.2. Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini kompleks baholashning asosiy ko'rsatkichlari va ularni hisoblash usullari…………………………………………………………………………….. 14

II BOB. SIRDARYO VILOYATINING IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI HOZIRGI HOLATINI KOMPLEKS BAHOLASH……………………………………… 23

2.1. Hududning umumiy tavsifi va xususiyatlari…………………………………………………………………….. 23

2.2. Hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi ko'rsatkichlarining tahlili…………………………………………………………………………….. 27

2.3. Hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini baholash va kelgusi dasturlarda foydalanish yo'llari…………………………………………………………………………... 43

III BOB. SIRDARYO VILOYATINING IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI KOMPLEKS BAHOLASHNING ISTIQBOLLARI…………………………………………………………... 49

3.1. **SIRDARYO VILOYATINING** ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishdagi asosiy muammolar…………………………………………………………………….. 49

3.2. **SIRDARYO VILOYATINING** ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi prognozlash………………………………………………………………………… 56

XULOSA VA TAKLIFLAR…………………..……………………………… 69

FOYDALANILGAN ADABIYO'LLAR RO'YXATI……………………… 73

ILOVALAR

KIRISh

Mavzuning dolzarbligi. O'zbekistonda bosqichma-bosqich amalgam oshirilayotgan islohatlar mamlakatimizni makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlashga hamda hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan. Mamlakatimizda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda mavjud tabiiy-iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish asosida milliy iqtisodiyotning hududiy tarkibini takomillashtirish, mintaqalar rivojlanish darajadagi nomutanosibliklarni bartaraf etish dolzarb muammo sanaladi. Iqtisodiy islohatlarni amalga oshirishda hududlar o'rtasida rivojlanish darajasi, tabiiy-iqtisodiy salohiyat, ishlab chiqarish va bozor infratuzilmasining shakllanishi, tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish borasida jiddiy farq borligini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Aynan ana shu masalalarda Prezidentimiz I.A.Karimov atroflicha to'xtalib, "Bugun mamlakatimizni modernizatsiya qilish va yangilash, iqtisodiyotimizning sifat jihatidan yangi, zamonaviy tarkibiy tuzilmasini shakillantirish, hududlarimizni kompleks rivojlantrish bo'yicha barcha rejalarimizning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi infratuzilma tarmoqlarini yaksak sur'atlar bilan rivojlantirishga uzviy bog'liq ekani haqida gapirishning holati yo'q, deb o'ylayman" deb tadidlab o'tdilar. Mamlakat iqtisodiyotini rivojlanishi sohalar tizimi va hududlarda yuzaga keladigan ijobiy o'zgarish hamda o'sish sur'atlariga bevosita bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan alohida hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ishning o'rganilganlik darajasi. Mamlakatimizda hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish masalalarining nazariy, uslubiy asoslari Respublikamizning bir qancha iqtisodchi olimlarining ilmiy izlanishlarida yoritilgan. Jumladan, hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining alohida masalalari G.K.Saidova, V.Golishev, A.Nabixodjaev, S.S.G'ulomov, N.To'xliyev, S.S.Hayitov, A.A.Abdug'aniyev, I.Q.Nazarov, A.A.Abdullayev, M.A.Oripov, O.M.Rahmonqulov, A.M.Sodiqov, G.P.Erkaeva va boshqalarning ilmiy ishlarida yoritilgan.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi. Hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini hozirgi holatini kompleks baholash, kelajakda uni yanada rivojlantirish yo'nalishlarini nazariy va amaliy jihatdan asoslab berishdir.

Bitiruv malakaviy ishining vazifalari:

- Milliy iqtisodiyotni erkinlashtirish va islohotlarni chuqurlashtirishning nazariy asoslarini o'rganish;
- Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy usul va yo'llarini tadqiq qilish;
- Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy ahamiyati hamda uni rivojlantirishning istiqbollarini o'rganish;
- hududda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanish darajasini baholashl;
- Hududda ijtimoiy sohani rivojlanishi va aholining turmush darajasi asosiy ko'rsatkichlarini tahlil qilish;
- Hududda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash tizimini investitsion jozibadorligini yuksaltirish yo'llarini aniqlash;

- Hududning eksport salohiyatini oshirish va uning asosiy omil va yo’nalishlarini belgilash.

Bitiruv malakaviy ishining obyekti sirdaryo viloyati hududi xizmat qiladi.

Bitiruv malakaviy ishining predme’ti. Iqtisodiyotni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish sharoitida hududlarni kompleks rivojlanishini ta’minlash masalalari tadqiqotning predme’ti hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining nazariy va uslubiy asoslarini. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti I.Karimovning ilmiy asarlari va amalda qo’llanilayo’lgan O’zbekiston Respeblikasi qonunlari tashkil qiladi. Shuningdek, ilmiy izlanishning olib borish uchun iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishga oid Oliy Majlis tomonidan qabul qilingan qonunlar, Prezident farmonlari va hukumat qarorlari me’yoriy hujjatlar sifatida qabul qilinadi.

Bitiruv malakaviy ishining yangiliklari quyidagilardan iborat:

- Hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasiga kompleks baho berilganligi;

- Hududda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o’ziga xos xususiyatlarini aniqlanganligi;

- Hududda ijtimoiy rivojlanish va aholi turmush darajasini tahlil qilinganligi hamda mazkur sohalarni rivojlantirish yuzasidan xulosa va takliflar ishlab chiqilganligi;

- Hududda aholi bandlik darajasini yuksaltirish va yangi ish o’rinlarini yaratishda qo’shimcha imkoniyatlardan foydalanish yuzasidan tegishli taklif va tavsiyalar ishlab chiqilganligi.

Bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyati. Bitiruv malakaviy ishi doirasida olib borilgan tadqiqotlar asosida tayyorlangan xulosa va takliflarning amalga tadbiq etilishi hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko’rsatishi mumkin.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi va hajmi. Bitiruv malakaviy ishi kirish, uch bob, xulosa va takliflar, foydalanilgan adabiyo’llar ro’yxati hamda ilovalardan iborat.

I BOB. HUDUDLAR IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI KOMPLEKS BAHOLASHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI.

1.1 Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tartibga solishning zaruriyati va o'ziga xos xususiyatlari.

Mamlakatning izchil iqtisodiy o'sishi ko'p jihatdan undagi hududlarning rivojlanish suratlari va darajasiga bog'liq bo'ladi. O'zbekiston hududlarining mutanosib barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi – makroiqtisodiy barqarorlikning, milliy iqtisodiyot tadrijiy rivojlanishining asosidir. Bu barcha hududlar manfaatlariga mos keladigan iqtisodiyotning samarali tuzilmasi shakllantirilishini taqozo etadi. Hududiy rivojlanishning nazariy jihatlarini chuqurroq o'rganish asosida erkinlashtirish sharoitida mamlakatimiz hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish konsepsiyasi amalda ro'yobga chiqarilishi zarurligini belgilab beradi.

Mustaqillik yillarida sobiq SSSRdan qolgan hududiy nomutanosiblikni bartaraf etish, mintaqalarning tabiiy va mineral xomashyo resurslaridan, mavjud ishlab chiqarish, ilmiy-texnik va eksport salohiyatidan samarali va oqilona foydalanish maqsadida mintaqalarni proporsional, mutanosib rivojlantirishni ta'minlash O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishi deb belgilandi. Davlatimiz rahbari I.A.Karimov ta'kidlanilaganlaridek, "Iqtisodiyotimizning hududiy tarkibini takomillashtirish, foydalanilmayo'lgan resurslar va iqtisodiy imkoniyatlardan yuqori darajada va samarali foydalanish, shakllanib qolgan hududiy nomutanosibliklarni bartaraf etish hozirgi kundagi eng muhim masala – ishsizlikka qarshi samarali kurashish imkonini beradi".

Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi ko'p omilli va shu bilan birga ziddiyatli jarayon hisoblanadi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish hech qachon bir tekis, yuqorilab boruvchi chiziq bo'yicha ro'y bermaydi. Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi to'g'risida fikr yuritganda ular bilan bog'liq nazariyalarni keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir. Hududiy o'sish nazariyalarini ko'rib chiqishda ikki xil asosiy yondashuv mavjud. Birinchisi – hududlarda iqtisodiy o'sish modellarini qo'llash. Bunday modellarni mamlakat iqtisodiyotining o'sishi izohlash uchun ishlab chiqilgan modellarga o'xshatish mumkin. Ikkinchisi esa, alohida korxona va firmalarning hatti – harakatlarini tahlil etishga asoslangan. Chunki hududlarning iqtisodiy rivojlanishini, avvalambor, ularning faoliyatigina aniqlab beradi. Ushbu nazariyalar bilan ham iqtisodiy geografiya mutaxassislari, ham iqtisodchilar shug'ullanishgan. Turli mamlakatlarda hududiy nazariyalarning turli yo'nalishlariga ustuvorlik berilgan. Hududiy nazariyalarni o'rganish mamlakatimizda ishlab chiqilayo'lgan va amalga oshirilayotgan hududiy tartibga solish tadbirlari uchun uslubiy vosita bo'lib xizmat qiladi. O'tgan asrning 70-yillarigacha "iqtisodiy rivojlanish" deyilganda mamlakatning ishlab chiqarishni aholi o'sish suratlaridan yuqoriroq suratlarda oshirish qobiliyati tushunilar, rivojlanish jarayonining miqdoriy o'lchovi sifatida "iqtisodiy rivojlanish darajasi" tushunchasi xizmat qilar, u mamlakat milliy daromadini uning aholi soniga bo'lish orqali aniqlanar edi. YaMM va YaIM ning aholi jon boshiga to'g'ri keladigan hajmining miqdoran tez o'sishi farovonlik mezoni deb hisoblandi. Kambag'allik, ishsizlik va daromadlar taqsimo'lini rivojlantirishni

jadallashtirish masalalari keyingi o’rinlarga qoldirildi. Hozirgi kunga kelib, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish deb, mamlakatda ishlab chiqarish, bandlik darajalarini orttirish va ishsizlik, inflyatsiya darajalarini pasaytirish imkoniyatlarining kengayishiga aytiladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tufayli mamlakatda iqtisodiy o’sish ta’minlanadi va shu asosda o’sib boruvchi ehtiyojlar qondira boriladi. Buning evaziga mamlakatda cheklangan turli xil resurslardan samarali foydalanib, ko’proq tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko’rsatish ta’minlanadi. Bu esa bozorlarda mahsulot turlarining ko’payishi va narxlarning barqarorligini ta’minlaydi. Bundan tashqari, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish aholini ish bilan ta’minlash, pulning qadrsizlanishini oldini olish, aholini ijtimoiy himoya qilishning asosiy shartidir. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish nazariyasi makro iqtisodiyot darajasida tahlil qilinib, uning sohalari, ko’rsatkichlari, omillari o’rtasidagi bog’lanishlarni, iqtisodiy o’sish yo’llarini aniqlab ko’rsatadi va davlatning ichki va tashqi iqtisodiy siyosatida ilmiy asoslangan bolib xizmat qiladi. Shunday qilib, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish – ko’p o’lchamli jarayon bo’lib, jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va ma’naviy taraqqiyotida o’z ifodasini topadi.

Hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish aholining turmush darajasini ko’tarish, iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, hududlardagi xomashyo bazasi va mehnat salohiyatidan samarali foydalanish bilan bog’liq bo’lgan muammolarni faqat o’rta va uzoq muddatga mo’ljallangan dasturlar va istiqbol rejalari orqali hal etish imkonini beradi. Mamlakat doirasida ishlab chiqilgan hududlarni kompleks rivojlantirish yagona strategiyasi har bir hududning o’ziga xos tabiiy-iqtisodiy salohiyatiga to’g’ri keluvchi strategiyaga asoslangan bo’ladi. (1.1.1 - chizma).

Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning milliy Streategiyasi

Mamlakat doirasida hududlarni kompleks rivojlantirish Satrategiyasi

Qoraqalpog’iston Respublikasi va viloyatlarni kompleks rivojlantirish startegiyai

Shaharlar va hududlarni kompleks rivojlantirish strategiyasi

1.1.1 - chizma. Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tartibga solish strategiyasi

Manba: Erkaeva G.P. “Mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining strategic yo’nalishlari ” iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Samarqand, 2008-yil. 25-be’t.

Ilmiy asoslangan strategiyaning maqsadi – ma’lum ichki va tashqi mablag’ va resurslarni jamlab safarbar qilgan holda, hududning tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish va uning barqaror iqtisodiy o’sishi hamda aholi turmush darajasini yuksaltirishga erishishdir. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish nafaqat miqdor balki muayyan sifat o’zgarishlari shaklida ham namoyon bo’ladi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish suratlari uning mezonlariga va eng avvalo, sifat ko’rsatkichlariga ko’proq e’tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday o’sishlar iqtisodiyotimizda yuz berayo’lgan tarkibiy o’zgarishlar, uning izchil va barqaror rivoji uchun ximat qilish, xalqimizning hayo’l darajasini yuksaltirishga, bir so’z bilan aytganda, amaliy hayo’limizni yaxshilashga olib keladi.

Jahon tajribasi ko’rsatmoqdaki, iqtisodiyotni davlat tomonidan samarali boshqarishga mahalliy xususiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolar mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolarning o’zini-o’zi boshqarish organlari tomonidan hal e’tilgandagina erishiladi. Bunda respublika hokimiyat organlari e’tibor umummilliy xususiyatdagi qarorlarni qabul qilish, iqtisodiyot rivojlanishining istiqbolli yo’nalishlarini aniqlash va shu asosida faoliyat ko’rsatish, qonunni himoya qilish va himoyalash kabi ishlarga qaratilgan bo’ladi. Hududlarning iqtisodiy rivojlanishini tartibga solish zaruriyati ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni (bandlik, ijtimoiy himoya, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va boshqalar) o’zlariga biriktrilgan daromadlar manbalari hisobga hal etishda ko’proq erkinlik va vakolatlar berilganda yuzaga keladi. Ijtimoiy jihatdan yo’naltirilgan bozor iqtisodiyoti iqtisodiyotni rivojlantirish, aholining turmush farovonligini oshirish uchun sharoit yaratib beradi. Respublikamizda ijtimoiy yo’naltirilgan bozor iqtisodiyoti davlat mustaqilligining iqtisodiy asosi sifatida olingan bo’lib, ijtimoiy taraqqiyo’lning hozirgi sharoitlariga eng ko’p darajada mos keladi. Bunday ko’rinishdagi bozor iqtisodiyoti korxonalarni va jismoniy shaxslarning ish faoliyatlarini davlat qonunlari, huquqiy kafolatlar asosida, moddiy rag’batlantirishlar asosida olib borishni ta’minlashi lozim. Barcha turdagi mulklarning qonuniy va huquqiy asosda tengligini, ish yurituvchilar erkinligini respublikadagi milliy an’ana, urf-odat va qadriyatlarni e’tiborga olishi insonlarning faoliyatlarini to’liq shart-sharoitlar bilan ta’minlashi lozim.

Prezidentimiz I.A.Karimov respublikamizda bozor iqtisodiyotiga o’tish davr siyosatining tayanchi va iqtisodiyotni tubdan isloh qilishning asosi bo’lmish beshta muhim va mashhur tamoyilni ishlab chiqdi. Ularning asosiy mazmuni quyidagilardan iborat:

Birinchidan, iqtisodiy islohotlar hech qachon siyosat ortida qolmasligi kerak; u biror mafkuraga bo’ysundirilishi mumkin emas. Buning ma’nosi shuki, iqtisodiyot siyosatdan ustun turishi kerak. Ham ichki, ham tashqi iqtisodiyot munoasbatlarni mafkuradan holi qilish zarur;

Ikkinchidan, davlat bosh islohotchi bo’lishi lozim. U islohotning ustuvor yo’nalishlarini belgilab berishi, o’zgartirishlar siyosatini ishlab chiqishi va undan izchillik bilan o’tkazishi, jaholatparastlar (re’togradlar) va konservatorlar qarshiligini bartaraf etishi shart;

Uchinchidan, qonunlarga rioya etish ustuvor bo'lishi lozim. Buning ma'nosi shuki, demokratik yo'l bilan qabul qilingan yangi konstitutsiya va qonunlarni hech istisnosiz hamma hurmat qilishi va ularga og'ishmay rioya etish lozim;

To'rtinchidan, aholining demografik tarkibini hisobga olgan holda kuchli ijtimoiy siyosatni o'tkazish. Bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda aholini ijtimoiy himoyalash yuzasidan oldindan ta'sirchan choralar ko'rilishi lozim. Bu bozor iqtisodiyoti yo'lidagi eng dolzarb vazifa bo'lib qoldi va bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi;

Beshinchidan, bozor iqtisodiyotiga o'tish obyektiv iqtisodiy qonunlarning talablarini hisobga olgan holda, o'tmishdagi "Inqilobiy sakrashlarsiz", ya'ni evolyutsion yo'l bilan, puxta o'ylab, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak. Buning ma'nosi shundan iboratki, respublikada bozor iqtisodiyotiga o'tish, bozor munosabatlarini o'rnatish ma'lum qiyinchiliklarsiz amalga oshmaydi. Ammo bu davrda aholining manfaatlarini himoya qilish kuchayishi kerak. Buni faqat kuchlar qayta taqsimlash vositasiga asoslangan davlatgina amalga oshirishi mumkin. Davlat iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda faol qatnashishi, uning tashabbuskor bo'lishi va izchillik bilan amalga oshirilishi lozim. Buning uchun davlat iqtisodiy islohotlarning asosiy yo'nalishlarini ishlab uni tatbiq etishi, nazorat qilish kabi vazifalarni bajarish uchun maxsus idoralariga ega bo'lishi kerak. Shundagina davlat islohot jarayonining barcha bosqichlarida yetakchi islohotchi ekanligini tasdiqlashi mumkin. Davlat ishlab chiqarishga iqtisodiy vositalar bilan, iqtisodiyotni tushungan holda, belgilangan maqsad sari boshqara boradi.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida O'zbekiston mintaqalari rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solishning bosh maqsadi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bo'yicha keskin tafavutlarga yo'l qo'ymaslik maqsadida hududlarni barqaror rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit yaratish va qo'llab – quvvatlashdan iborat. Bu maqsadni amalga oshirish quyidagi vazifalar ko'zda tutiladi:

- mamlakat barcha hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini imkon qadar bir-biriga yaqinlashtirish;
- hududlar tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish;
- ishlab chiqarish kuchlari rivojlanishi va ularni joylashtirishdagi asossiz nomutanosibliklarni bartaraf etish;
- hududlarni oqilona xo'jalik ixtisoslashuvini ta'minlash va hududlararo iqtisodiy aloqalarni maqbullashtirish;
- mintaqalararo va tashqi iqtisodiy integratsiyam ayrim hududlarning iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan ajralib qolishga yo'l qo'ynaslik va boshqalar.

O'zbekiston Respublikasi Konistitutsiyasi, Qonunlar va qonunosti hujjatlari hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tartibga solishning huquqiy shakllari hisoblanadi. Ammo, bozor munosabatlariga o'tish sharoitida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi iqtisodiyotning asosiy qonunlarini ishlab chiqish bilan mashg'ul ekanligi tufayli, mamlakatimiz hududlari rivojlanishini tartibga solishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari, hukumat qarorlari va farmoyishlari hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ijroiya hokimiyatning hududlar rivojlanishini tartibga solish bo’yicha tashkiliy-institutsional tuzilmasi bir qator vazirlik va idoralar ishtirokida Vazirlar Mahkamasi tomonidan shakllantiriladi. Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning yagona siyosati Iqtisodiyot vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi va amalga oshiriladi. Iqtisodiyotning ayrim sektorlari va tarmoqlari bo’yicha hududiy rivojlanish muammolari bilan Markaziy bank, Moliya vazirligi, Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi, Tashqi iqtisodiy aloqalar investitsiyalar va savdo vazirligi va boshqalar shug’ullanadi. Mustaqillik yillarida Respublikamizda hududlarni ijtimoiy va iqtisodiy rivojlantirishni davlat tominidan tartibga solish quydagi yo’nalishlarda amalga oshirildi:

- mintaqalar, hududlar va bir guruh hududlarni kompleks rivojlantirish dasturini ishlab chiqish;
- mineral homashyo resurslarini kompleks o’zlashtirish, yer suv resurslaridan oqilona va samarali foydalanish, atrof muhitni muhofaza qilish;
- sanoat tarmoqlarini rivojlantirishning respublika va hududiy dasturlarini ishlab chiqish, eski ishlab chiqarish quvvatlarini qayta iqtisoslashtirish horijiy investitsiyalarni ideal qilish asosida yangi zamonaviy korxonalar qurish;
- mahalliy tabiiy iqlim xususiyatlari asosida qishloq xo’jaligida islohotlarning chuqurlashtirishning respublika va hududiy dasturlarini ishlab chiqish, hududlar qishloq xo’jaligini ihtisoslashtirish;
- bandlik, ijtimoiy infra tuzilmani rivojlantirish, qishloq aholisini tabiiy gaz va ichimlik suvi bilan ta’minlash va boshqa respublika dasturlarini amalga oshirish;
- Respublika va mahalliy boshqaruv tizimini boshqaruv tizimini takomillashtirish;
- Mahalliy budje’tni mustahkamlash, hududlarga do’latsiya va subvensiyalar ajratish;
- Qulay hududiy-xo’jalik boshqaruv tizimini tashkil etish maqsadiga mamlakatning ma’muriy-hududiy bo’linishni takomillashtirish.

Hududlarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishni tartibga solish makro-mikro darajada qo’llaniladigan tur bevosita va bilvosita, ma’muriy, huquqiy va iqtisodiy mexanizimlarda foydalangan holda turli vositalarni qo’llashni talab etadi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni tartibga solish iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohani isloh qilish hamda yuksaltirishning respublika maqsadli tarmoq, tarmoqlarao va hududiy dasturlar ishlab chiqish va ular asosida mahalliy hokimiyat organlari tomonidan hududiy dasturlar ishlab chiqish muhim rol o’ynaydi. Ularni to’rt guruhga ajratish mumkin:

1. Mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish, ko’p ukladli iqtisodiyotni shakllantirish, hududlarda to’laqonli bozor infratuzilmasini tashkil etishga yo’naltirilgan institutsional o’zgarishlarni amalga oshirishga qaratilgan dasturlar.

2. Asosiy sanoat tarmoqlarini, qishloq xo’jaligi va iqtisodiyotning boshqa real sektorlarini rivojlantirish, investitsiya va tashqi iqtisodiy faoliyatni kengaytirish, tabiiy iqtisodiy salohiyatdan oqilona foydalanish, transportkommunikatsiya va ishlab

chiqarish infratuzilmasi hamda uning boshqa sohalarini to'liq shakllantirishga yo'naltirilgan dasturlar.

3. Ijtimoiy tarmoqni rivojlantirish dasturlari: Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, kasb-hunar kollejlari va litseylarini tashkil etish hamda ularning moddiy-texnik ta'mino'lini mustahkamlash, umumta'lim maktablarini rivojlantirish, sog'liqni saqlash va kommunal xo'jalikni qayta shakllantirish, qishloq ijtimoiy infratuzilmasini shakllantirish, chakana savdo korxonalari, umumiy ovqatlanish va maishiy xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantirish.

4. Hududlar va ayrim hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish.

Makroiqtisodiy dastaklar muayyan hududlarda iqtisodiy subyektlar faoliyatiga ta'sir qiluvchi vosita sifatida qo'llaniladi. Bular sirasiga imtiyozli soliqlar, bojxona imtiyozlari, kredit berish va boshqalar kiradi. Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solishning asosiy iqtisodiy mexanizmi byedje't tizimi hisoblanadi. Joylarda mahalliy byudje't tushumlarining yangi manbalarni qidirib topish va byudje't intizomiga rioya qilish asosiy vazifalaridan biridir. Hududlar iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishini tartibga solishda bevosita boshqaruv usullaridan keng foydalaniladi. Davlat tomonidan iqtisodiy ishloho'llarni rag'batlantirish va ularni chuqurlashtirishni qo'llab-quvvatlash respublika byudje'ti, hududlarga do'latsiyalar va subvensiyalar berish hisobiga maqsadli dasturlar va yirik investitsiya loyihalarini bajarish orqali hududlar rivojlanishiga davlat tomonidan ta'sir qilish yo'li bilan amalga oshiriladi. Hududlar va hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni tartibga solishda dasturlar ishlab chiqish va amalga oshirish bevosita boshqarishning asosiy uslublaridan biri hisoblanadi. Hududlarni iqtisodiy-ijtimoiy rivojlantirishni tartibga solishning asosiy dastaklari investitsiya va hududiy dasturlar hisoblanadi. Shuni ta'kidlash lozimki, mamlakatimiz hududlarining barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash respublikamizda yuritilayo'lgan iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lmoqda. Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlanishi, turmush sharoitlarining yaxshilanishi ham bevosita ularning iqtisodiyoti rivojlanishi bilan bog'liq. Mamlakat iqtisodiyoti hududlardan tarkib topgan bir butun tizimini tashkil etgani sababli, uning har bir mintaqasidagi rivojlanishni ta'minlash mamlakatimizning uzluksiz taraqqiyotiga zamin yaratadi.

1.2 Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini kompleks baholashning asosiy ko'rsatkichlari va ularni hisoblash usullari.

Endi mamlakatimiz hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini kompleks jihatdan baholovchi ko'rsatkichlar to'g'risida to'xtaladigan bo'lsak, hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ifodalovchi asosiy ko'rsatkich bo'lib, yalpi hududiy mahsulot (YaHM) hisoblanadi. Yalpi hududiy mahsulot (YaHM) – bu ma'lum bir hududda yil davomida ishlab chiqarilgam tovar va xizmatlarning bozor bahosi. Yalpi hududiy mahsulot (YaHM) quyidagi formula orqali ifodalanadi:

YaHM=YaICH-OI (1)

Bu yerda:

YaICH- yalpi ishlab chiqarish;

OI- oraliq iste’mol.

Yuqoridagi formula qo’shilgan qiymatni bildirib, hudud bo’yicha yalpi qo’shilgan qiymatni aniqlaydi. Ma’lumki, yalpi ichki mahsulot (YaIM) va yalpi qiymatga yalpi ishlab chiqarilgan mahsulot va xizmatlarga soliqlar qo’shib hisoblanadi va yuqoridagi formula quyidagi ko’rinishga ega bo’ladi:

$$\mathbf{YaHM = YaICH - OI + S_{mx}} \qquad \mathbf{(2)}$$

Bu yerda:

S_{mx}- mahsulot va xizmatlarga soliqlar.

Bundan tashqari hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini baholovchi ko’rsatkichlarga sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish, qishloq xo’jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish, xalq istemoli mollari ishlab chiqarish, hududlar iqtisodiyotga jalb qilinayo’lgan investitsiyalar, chakana savdo aylanmasi hamda xizmat ko’rsatish va servis sohasi kabilarni kiritishmiz mumkin.

Har bir hudud, viloyat yoki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish avvalo, shu joyda yashovchi aholining mehnat faoliyatiga bog’liq. Mahalliy aholining mehnat madaniyati, jamoa ishlaridagi ijtimoiy faolligi, bilim va malakalari, oilaviy tarkibi, yoshi va jinsi shu hududda iqtisodiy taraqqiyotining rivojlanishida katta rol o’ynaydi. Ayniqsa hududdagi mehnat resurslarining soni ish bilan band bo’lganlar, ishsizlik kabi ko’rsatkichlar muhim ahamiyatga ega. Ulardan ba’zilarining hisoblanishini quyidagi formula va misollar oraliq ifodalashga harakat qilamiz. Hududdagi mehnat resurslari soni quyidagi formula orqali hisoblab topiladi:

MR = B +INF + MM (3)[1]

Bu yerda:

B-ish bilan band aholi;

INF- iqtisodiy faol bo’lmagan aholi;

MM- ishga joylashtirishga muhtoj aholi (ishsizlar).

Hududdagi aholining savodxonlik darajasi, bilim va ma’lumo’l darajasi kasb ko’rsatkichlar ham aholining ijtimoiy-iqtisodiy hayo’lida muhim ahamiyat kasb etadi. Har yili mamlakatimizda davlat byudje’tidan YaIM ning 12 foizi miqdoridagi

---

[1] Абдурахмонов Қ.Ҳ. , Шоюсупова Н.Т. “Меҳнат иқтисодиёти:ижтимоий меҳнат муносабатлари”. ТДИУ. Тошкент 2011й. 268 бет

mablag'lar aynan ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Shu sababli hududlardagi aholining umumiy ma'lumo'l darajasini ifodalovchi ko'rsatkichlarning hisoblash muhim hisoblanadi. Aholining umumiy ma'lumo'llilik darajasi quyidagi formula orqali topiladi:

$$\mathbf{K_{um} = I_{om} / I_{ch} \quad (4)}$$ [2]

Bu yerda:

I_{om}- oily ma'lumo'llilar soni;

I_{ch}- band aholining soni.

Keyingi yillarda respublikamiz hududlari yalpi hududiy mahsulotlarida ham barqaror o'sish ko'rsatkichlari qayd e'tilmoqda. Quyidagi 1.2.1-jadval ma'lumo'llariga e'tibor qaratilgan bo'lsak, 2012-yilning 9- oyi davomida respublikamizning yalpi ichki mahsulot 108,2 % ga o'sgan bo'lsa, yalpi hududiy mahsulot ko'rsatkichlarida Qoraqalpog'iston Respublikasi (110,4 %), Sirdaryo (110,7 %), Xorazm (108,7 %), Namangan (109,6 %), Samarqand (109,7 %) Buxoro (108,6 %) viloyatlari hamda Toshkent shahrida (110,3 %) yuqori o'sib borilayotgan oqilona ijtimoiy-iqtisodiy siyosat, hududlarimizda iqtisodiyotimizni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish ishlarining izchillik bilan amalga oshirilishi, chuqur tarkibiy o'zgartirishlar natijasida sanoat mahsulotlari va xalq iste'mol mollari ishlab chiqarish hajmlari ortib borayo'lganligi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan ijobiy tadbirlar natijasida ushbu tarmoqning yalpi hududiy mahsulotda tutgan o'rni yuqori bo'lib borayo'lganligi hamda qishloq xo'jaligini rivojlantirish, xizmat ko'rsatish va servis sohasining tobora rivojlanib borayo'lganligi va boshqalar hududlarimiz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb e'tmoqda. Albatta, yuqoridagi ijobiy natijalarga o'z-o'zidan erishilgani yo'q. O'zbekiston mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab, mintaqalar investitsiya muhitining jozibadorligini oshirish va investitsiya jarayonlarini jadallashtirish maqsadida qator me'yoriy hujjatlar qabul qilinib, ular doimiy tarzda takomillashtirilib borilmoqda. Bu boradagi ishlar yuzasidan to'xtalib, Prezidentimiz jumladan shunday dedilar: " Biz mamlakatimizda xorijiy investorlar uchun muhim ahamiyat kasb etadigan investitsiya loyihalarini amalga oshirish yo'lida zarur bo'lgan barcha ishlab chiqarish infratuzilmalarini davlat mablag'lari hisobidan ta'minlash prinsipini nafaqat qabul qildik, balki uni amalda joriy e'tmoqdamiz." Bu esa, o'z navbatida, mamlakat ichki investitsiya salohiyatining yuksalishi va xorijiy investitsiyalaming hajmi yildan-yilga ortib borishini, shunga mos ravishda makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, shu jumladan, yalpi ichki mahsulot hajmi ham o'sishini ta'minlamoqda. Hukumatimiz qarorlari, Prezidentimiz farmonlari va qarorlari asosida olib borilayotgan chora-tadbirlar natijasida mamlakatimizda faol investitsiya siyosati amalga oshirib

[2] Якубов И.О. , очилов К.Т., Абдусатторова Х.М., Ситдиқова Л.А. "Стратегик режалаштириш" ТДИУ . Тошкент-2004. 206-бет.

kelinmoqda, Bugungi kunda yurtimizda faoliyat ko’rsatayotgan korxonalarni jadal modernizatsiya qilish va texnik qayta jihozlashni ta’minlash,yuksak texnologiyalar asosida ishlaydigan avtomobilsozlik va gaz-kimyo, elektro’lexnika va to’qimachilik, oziq-ovqat va farmasevtika, axboro’l va telekommunikatsiyalar tarmog’i hamda boshqa yo’nalishlardagi yangi va zamonaviy ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etishga qaratilgan faol investitsiya siyosatini yuritishga alohida e’tibor berilmoqda. Eng muhimi, xorijiy va mahalliy sarmoyadorlar uchun qulay, har tomonlama imtiyozli investitsiya muhiti yaratilgan.Ushbu yaratilgan investitsiya muhiti iqtisodiyotimizga jalb qilinayo’lgan xorijiy investitsiyalar hajmini, yildan-yilga ko’payishiga hamda hududlarimiz ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlanishida muhim ahamiyat kasb e’tib kelmoqda.Shu o’rinda Prezidentimiz I.A.Karimov o’tgan yil yakunlari sarhisobi haqida to’xtalib, jumladan shunday dedilar: "2013-yilda mamlakatimizning yuqori sur’atlar bilan barqaror o’sishini ta’kidlar ekanmiz, buning boisi va omilini avvalambor iqtisodiyotimizga yo’naltirilgan kapital mablag’lar, investitsiyalar tobora o’sib borayo’lganida, bu ko’rsatkich yalpi ichki mahsulotga nisbatan 23,1 foizni tashkil etganida, deb hisoblashimiz zarur. Hududlar iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiya loyihalarini amalga oshirishriing ahamiyati benihoya kata bo’lib, birinchidan, xorijiy investitsiyalar ko’magida korxonalarga zamonaviy texnika-texnologiyalar joriy e’tilib, eksportga mo’ljallangan mahsulotlar ishlab chiqarish rivojlantiriladi, ikkinchidan, import o’rnini bosuvchi ishlab chiqarishni yo’lga qo’yish va buning uchun xorijiy investitsiyalami iqtisodiyotning ustuvor sohalariga yo’naltirish va pirovardida aholining turmush darajasini oshirish imkoniyati yaratiladi, uchinchidan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va qishloq xo’jaligi ishlab chiqarishini jadallashtirish orqali o’sib borayo’lgan aholini ish joylari bilan ta’minlashga ko’maklashadi, to’rtinchidan, korxonalaming eskirgan ishlab chiqarish quvvatlari, moddiy-texnik bazasi yangilanadi va texnik qayta qurollantiriladi, beshinchidan, tabiiy resurslami qayta ishlovchi korxonalar barpo e’tiladi va hokazo.

1.2.1 jadval

Respublikamiz mintaqalarida yalpi hududiy mahsulotning o'sish ko'rsatkichlari, foiz hisobida

Hududlar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 I-IIIchorak	2012 I-IIIchorak
Qoraqalpog'iston Respublikasi	107,7	107,8	107,5	108.2	110.0	112.0	112.8	110.4
Viloyatlar								
Andijon	110,1	110,6	111.3	109.6	110.5	111.3	111.1	107.3
Buxoro	105,6	109,8	104.5	104.9	109.6	109.1	110.0	108.6
Jizzax	107,6	107,6	108.1	106.9	110.2	110.6	113.2	108.5
Qashqadaryo	110,0	109,2	111.2	108.2	103.9	106.3	107.1	103.1
Navoiy	105,6	104,3	105.0	108.2	102.5	106.1	106.1	104.7
Namangan	107,7	109,7	109.0	109.9	112.4	110.0	112.7	109.6
Samarqand	109,2	111,2	107.8	109.7	113.6	110.9	114.0	109.7
Surxondaryo	110,0	107,7	105.1	106.8	111.2	110.9	111.1	106.5
Sirdaryo	107,5	104,4	108.1	105.2	110.2	109.4	111.3	110.7
Toshkent vil.	108,5	108,9	102.7	106.4	110.1	109.2	109.3	104.9
Farg'ona	106,4	106,2	106.0	106.8	105.8	107.9	117.2	105.9
Xorazm	107,3	106,2	106.1	106.4	110.2	108.4	110.8	108.7
Toshkent shahri	109,5	118,5	118.6	113.0	112.4	116.7	114.1	110.3
O'zbekiston Respublikasi	107.5	109.5	109.0	108.1	108.5	108.3	108.2	108.2

Manba: *O'zbekiston iqtisodiyoti. Axborot-tahliliy byulleten. 2012 yil yanvar-sentabr.Toshkent 2012, 87-bet.*

Hududlar eksport salohiyatini rivojlantirish, hududlarga xorijiy investitsiyalami keng jalb etish, eksport tarkibida tayyor mahsulotlar ulushini ko'paytirish, xorijiy sarmoyalar ishtirokidagi korxonalar faoliyatini yo'lga qo'yish ustuvor vazifalardan bo'lib kelmoqda. Shu maqsadda iqtisodiyotimizga kiritilayo'lgan investitsiyalar tarkibida xorijiy investitsiyalar ulushi yildan-yilga ortib bormoqda.O'tgan yilda iqtisodiyotimizga 14 milliard 600 million dollar miqdorida ichki va xorijiy investitsiyalar jalb e'tildi yoki bu boradagi ko'rsatkich 2013-yilga nisbatan 10,9 foizga o'sdi. Jami investitsiyalaming 21,2 foizdan yoki 3 milliard dollardan ortig'ini xorijiy investitsiyalar tashkil etdi, ulaming 4 dan 3 qismi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalardir."[3]Bugungi kunda yurtimizda olib borilayotgan faol investitsiya siyosatidan asosiy maqsad hududlarimizda faoliyat ko'rsatayo'lgan korxonalarni jadal modernizatsiya qilish va texnik qayta jihozlashni ta'minlash, yuksak texnologiyalar asosida ishlaydigan avtomobilsozlik va gaz-kimyo, elektr texnikasi va to'qimachilik, oziq-ovqat va farmasevtika, axboro'l telekommunikatsiyalar tarmog'i hamda boshqa yo'nalishlardagi yangi va zamonaviy ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etishga qaratilgandir.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlaning hozirgi bosqichi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, unga keng iqtisodiy erkinlik berish bilan tavsiflanadi. Shu jihatdan, hozirgi kunda respublikamizda kichik biznes

---

[3] Халқ сўзи. 2015 йил 17 январь №11 (6194)И.А.Каримов. "2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш- устувор вазифамиздир" мавзусидаги маърузаси

va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasini rivojlantirish hududiy nazariyalarni o'rganish mamlakatimizda ishlab chiqilayo’lgan va amalga oshirilayotgan hududiy tartibga solish tadbirlari uchun uslubiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Kichik biznes kapital taqchilligi sharoitida ko'p mablag' talab e’tmaydigan xo'jalik faoliyati sifatida resurslar aylanmasining yuqori suratlarini ta'minlaydi, iqtisodiyotni qayta qurish, iqtisodiy nobarqarorlik va resurslar cheklanganligi sharoitida iste'mol bozorini shakllantirish va uni to'ldirish muammosini tez hamda tejamli tarzda hal etadi. Kichik korxonalar iste'mol talabining o'zgarishiga darhol moslashadi va shu yo'l bilan iste'mol bozoridagi zaruriy muvozanatni ta'minlaydi.

Hozirgi paytda ushbu soha nafaqat iqtisodiyotning osish suratlarini jadallashtirishda, balki mamlakatimiz uchun nihoyatda muhim bo'lgan bandlik va aholi daromadlarini oshirish masalalarini hal etishda ham yetakchi o'rin tutmoqda. Zero, Prezidentimiz ta'birlari bilan aytganda, "Eng muhimi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti tarkibida hal qiluvchi tarmoqqa, ijtimoiy faol aholimizning kata qismini qamrab olgan sohaga aylandi. Hozirgi vaqtda - shunga urg'u berib aytmoqchiman - ish bilan band aholimizning 74 foizdan ortig'i aynan shu sohada mehnat qilayo’lgani buning yaqqol tasdig'idir". Ma'lumki, hududlar tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash, aholi turmush darajasini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Iqtisodiyot rivojlanishining yangi bosqichi raqobatli bozor muhitini yaratish muammosini tarmoq darajasidan mintaqa darajasiga o'tkazdi. Mamlakat iqtisodiyotining mintaqa tizimi tarmoq tizimiga qaraganda barqarordir. Biroq, ish bilan bandlik muammosining yumshatilishi, aholi real daromadlarining ortishi, soliq tushumlari ko'payishi, mahalliy byudje’t daromadlari o'sishi, iqtisodiyotda sog'lom raqobat muhiti yaratilishi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik orqali amalga oshishini hisobga olsak, shahar va hududlar, turli sektorlar orasidagi o'zaro mutanosibliklarga erishish uchun maqsadli dasturlar qabul qilish, asosan hududiy omillarni hisobga olgan holda takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

O'zbekistonning jahon bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish va mavqeyini mustahkamlashda ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish va mamlakatimizdagi xom ashyo va resurslardan oqilona foydalanib, yuksak texnologik mahsulotlami ishlab chiqarishni ta'minlaydigan iqtisodiyot tarmoqlari, ya'ni sanoatni rivojlantirish orqali erishiladi. "2011-2015 yillarda O'zbekiston sanoatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida" gi dasturlarda ham, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini kamida 60 foizga oshirish, yalpi ichki mahsulotda uning ulushini 2010 yildagi 24 foizdan 2015 yilda 28 foizga ko'paytirish va mos ravishda ushbu sohada kichik biznesning ulushini oshirib borish ustuvor yo'nalish sifatida belgilandi. Shunday qilib, kichik biznesning rivojlanishi hisobiga xususiy mulkchilik sohasi kengayadi, bu jamiyat va davlatning tayanchi bo'lib xizmat qiluvchi o'rta hollar sinfming shakllanishi, mamlakatda barqarorlikning muhim sharti bo'lib xizmat qiladi.

Hududlarni kompleks rivojlantirishda asosan, hududlar o'rtasidagi nomutanosibliklarni oldini olish, qishloq xo'jaligi infratuzilmasining taraqqiyoti yangi, zamonaviy va asosiysi bugungi kun bozor iqtisodiyoti talablariga javob bera oladigan texnika va texnologiyalaming jalb etilishi, nafaqat qishloq xo'jalik korxonalarining rivojlanishi, kichik biznes korxonalarini moliyaviy qo’llab-quvvatlash orqali qishloq joylarda yangi ish o'rinlarini yaratish, tasdiqlangan investitsiya loyihalarini amalga oshirilishini ta'minlash, hududning qisqa va uzoq muddatli rivojlantirish loyihalarini tasdiqlash va amalga oshirish, mavjud sanoat korxonalarini to’la quvvatda ishlatish, bo'sh turgan bino va inshoo’llarda ishlab chiqarishni tashkil etish, xizmatlar sohasini rivojlantirish, bundan tashqari, qishloqda istiqomat qiluvchi mehnatga layoqatli aholi uchun kafolatlangan ish o'rinlari tashkil etish, ayniqsa ixtisoslashgan kasb-hunar ta’lim muassasalarini bitiruvchi yoshlarni ish bilan ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

II BOB. SIRDARYO VILOYATINING IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI HOZIRGI HOLATINI

KOMPLEKS BAHOLASH.

2.1 Hududning umumiy tavsifi va xususiyatlari.

Ffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffffff

Viloyatda jami ekin yerlar 250,4 ming gektarni tashkil etib, shundan sug'oriladigan yerlar 250,4 ming gektarni, shu jumladan Boyovut (31,9 ming gektarni), Guliston (21,4 ming gektarni), Mirzaobod (30,7 ming gektarni), O?oltin (41,5 ming gektarni), Sardoba (33,1 ming gektarni), Sayxunobod (28,6 ming gektarni), Sirdaryo (27,6 ming gektarni), Xovos (34,2 ming gektarni) tashkil etadi.

Viloyat qishloq xo'jaligining rivojlanishida saqlanib qolayotgan muammolardan biri bu yerning meliorativ holatining yomonlashganligidir.
Jumladan 278,6 ming ga maydon yerosti suvlari satxi yuqori bo'lib, kuchsiz sho'rlangan, 228,2 ming ga, o'rta sho'rlangan 46,0 ming ga va kuchli sho'rlangan 4,4 ming ga yerlar saqlanib qolmoqda.

Yerlarning meliorativ xolatini yaxshilashga xukumatimiz tomonidan ajratilayotgan mablag'lar miqdorini oshib borishi, yer unumdorligining oshishi natijasida dexqonchilik masulotlari hajmi oshib bormoqda.

Ushbu maqsadalarga 2009-2014 yillarda 77,4 mlrd.so'mlik mablag' ajratilib 436,5 km kollektor drenaj tarmoqlari qurilgan va rekonstruktsiya qilingan, 2780,9 km ta'mirlash va tiklash ishlari amalga oshirilgan.

Joriy 2014 yilnin o'tgan davrida 21389 mlrd. so'mlik mablag' sarflanib 105,2 km kollektor drenaj tarmoqlari, 324 dona nazorat quduqlari, 53 dona tik quduqlar, 9,6 km yopiq drenajlar qurilgan va rekonstruktsiya qilingan, 489 km kollektor drenaj tarmoqlarida, 15 dona nasos stantsiyalarida, 93,8 km yopiq drenaj tarmoqlarida ta'mirlash va tiklash ishlari amalga oshirilgan.

Buning natijasida 2013 yilda yerosti suvlar satxi yuqori bo'lgan maydon 282,3 ming gektarni tashkil etib sho'rlangan maydonlar 247,0 ming gektarni tashkil etgan bo'lsa, joriy yilda erosti suvlari sathi yuqori bo'lgan maydon 278,6 ming gektarni, sho'rlangan erlar 228,2 ming getarni tashkil etmoqda, ya'ni suv sathi yuqori bo'lgan maydon 3,7 ming gektarga sho'rlangan erlar 18,8 ming gektarga kamaygan.

2014 йил 3169 та фермер хўжаликлари томонидан 107547 гектар майдонга уруғ қадалиб 243,1 минг тонна пахта хом-ашёси йиғиб териб олинди. Пахтадан ҳосилдорлик 22,6 центнерни ташкил қилди.

Ғалла етиштириш бўйича 2013 йилда 3169 та фермер хўжалиги томонидан 90,7 минг гектар сувли майдонларда уруғ қадалиб, 441,7 минг тонна ҳосил олинган, ўртача ҳосилдорлик 48,6 центнерни ташкил қилган.

Жорий 2014 йилда 3512 та фермер хўжаликлари томонидан 90 минг гектар сувли майдонга башоқли дон экилиб 501,1 минг тонна ҳосил олиниб, ўртача ҳосилдорлик 55,6 центнерни ташкил этди. Давлатга 170799 тонна сара дон топширилди.

2014 йил вилоятда жами 263805 тонна сабзавот етиштирилиб, белгиланган прогноз 250000 тонна (105,5%)га, ўтган йилга нисбатан 6,4 фоизга, 40253 тонна картошка етиштирилиб, белгиланган прогноз 45000 тонна (89,5%)га, ўтган йилга нисбатан 10,3 фоизга, 285286 тонна полиз етиштирилиб, белгиланган прогноз 277000 тонна (103,0%)га, ўтган йилга нисбатан 7,5 фоизга, 29497 тонна мева етиштирилиб, белгиланган прогноз 33600 тонна (87,8%)га, ўтган йилга нисбатан 13,2 фоизга ўсган, 12097 тонна узум етиштирилиб, белгиланган прогноз 12000 тонна (100,8%)га бажарилган, ўтган йилга нисбатан 11,9 фоизга ўсган.

Вилоятда 300 та мактаблар, 155 та болалар боғчалари, 12 та "Баркамол авлод" болалар маркази, 15 та мусиқа ва санъат мактаблари, 18 та болалар ва ўсмирлар спорт мактаблари, 1 та болалар шаҳарчаси, 1 та педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти 48 та касб-ҳунар коллежлари ва 4 та академик лицейлар фаолият кўрсатмоқда.

Viloyatda aholi salomatligini yaxshilash, uning ijtimoiy hayo'ldagi mavqeyini oshirish maqsadida bir qancha ijobiy ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Вилоят соғлиқни сақлаш бошқармаси тасарруфида 211 та тиббий муассасалар, шундан 27 та шифохона, 8 та туман ва 3 та шаҳар тиббиёт бирлашмалари, 150 та қишлоқ врачлик пунктлари, 23 та амбулатория поликлиника шифохоналари мавжуд.

Вилоят саноати ҳақида гапирад тган бўлсак, қуйидагиларни айтишимиз мумкин. Вилоят ялпи ҳудудий маҳсулоти таркибида саноатнинг улуши 19,5 фоизни, савдо ва умумий овқатланишда 8,5 фоизни ташкил этиб, 2013 йилга нисбатан мос равишда 0,6 ва 0,1 бандга ўсди

Бундан ташқари Ҳисобот даврида вилоятда 2024,4 млрд. сўмлик саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарилиб, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ўсиш суръати 103,3 фоизни ташкил этган. Шундан 1496,0 млрд сўми (ўсиш суръати 100,5%) республика хўжалик бирлашмалари тасарруфидаги саноат корхоналарига ҳамда 528,4 млрд сўми (ўсиш суръати 112,7%) маҳаллий ҳокимият тасарруфидаги саноат корхоналари ҳиссасига тўғри келмоқда.

Вилоятда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришда таркибий ўзгартиришлар бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида, саноатимизга бир-қатор янги тармоқлар қўшилган, жумладан, рангли металлургия ва форфор-фаянс саноати.

Саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш умумий ҳажмида юқори кўрсаткичлар электрэнергетика (42,0%), енгил саноат (26,3%), озиқ-овқат саноати (14,9%) хиссасига тўғри келмоқда.

2.2 Viloyatning ijtimoiy - iqtisodiy rivojlanish darajasi ko'rsatkichlarining tahlili.

Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlarini tahlil qilar ekanmiz, mustaqillik yillarida viloyatda barcha sohalarda ijobiy ishlar amalga oshirilayotganining guvohi bo'lamiz. Jumladan mamlakatimizni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan yangilash jarayonlari ke'tayo'lgan bir paytda viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish yildan-yilga oshib, sifat ko'rsatkichlariga ega bo'lib bormoqda.

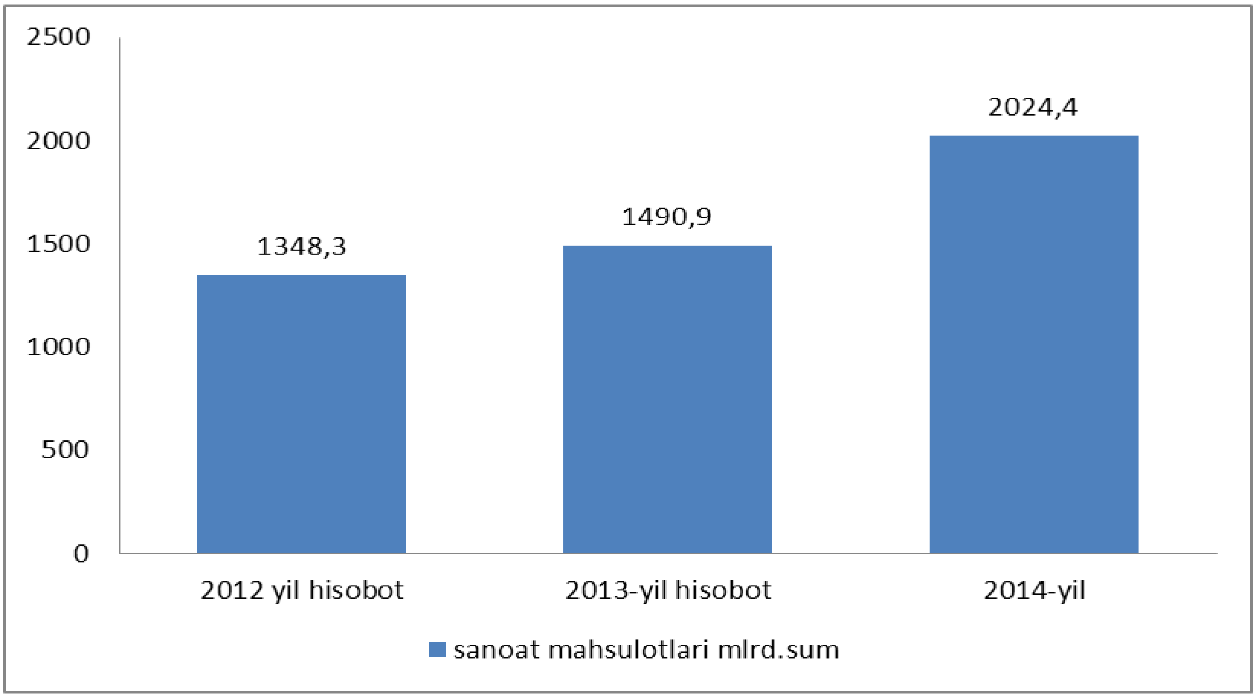

2.2.1-rasm. 2012-2014 yillar davomida Siddaryo viloyatida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, mlrd.so'mda[4]

Yuqoridagi rasm ma'lumo'llari dan ko'rishimiz mumkinki, viloyatda yalpi sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 2012-yilda **1348,3 mlrd. so'm**ni tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2013 yilga kelib**1490,9 mlrd.**so'mga yoki o'sish 2012 yilga nisbatan 107 % ga oshganligini ko'rsatmoqda.

2.2.1-jadval

Прогноз выполнения строительных работ на 2014-2017гг. Сырдарьинской области

2012-2013-yillarda qurilish ishlari prognozi

3	2012-yil (fakt)		2013-yil (fakt)	
	mlrd.so'm	o'sish %	mlrd.so'm	o'sish %
vilooyat bo'yicha	**230,3**	**121,2**	**313,0**	**113,8**
Guliston shahar	63,3	116,1	113,6	149,1
shirin shahar	8,6	166,7	11,5	110,4
Yangiyer shahar	19,9	145,0	25,6	108,9

[4] Manba: Siddaryo viloyat Iqtisodiyot bo'limi ma'lumotlari

Boyovut tumani	21,3	121,0	26,8	110,9
Guliston tumani	17,0	125,2	20,4	106,0
Mirzaobod tumani	23,5	130,1	26,2	97,5
Oqoltin tumani	5,7	120,9	5,6	84,5
Sardoba tumani	9,8	139,2	10,7	95,7
Sayhunobod tumani	18,5	130,0	15,9	78,2
Sirdaryo tumani	29,6	105,5	43,3	107,9
Xovos tumani	13,0	98,0	13,4	89,8

2.2.2-jadval

Ёки буни қуйидагича диаграммада куриш мумкин.

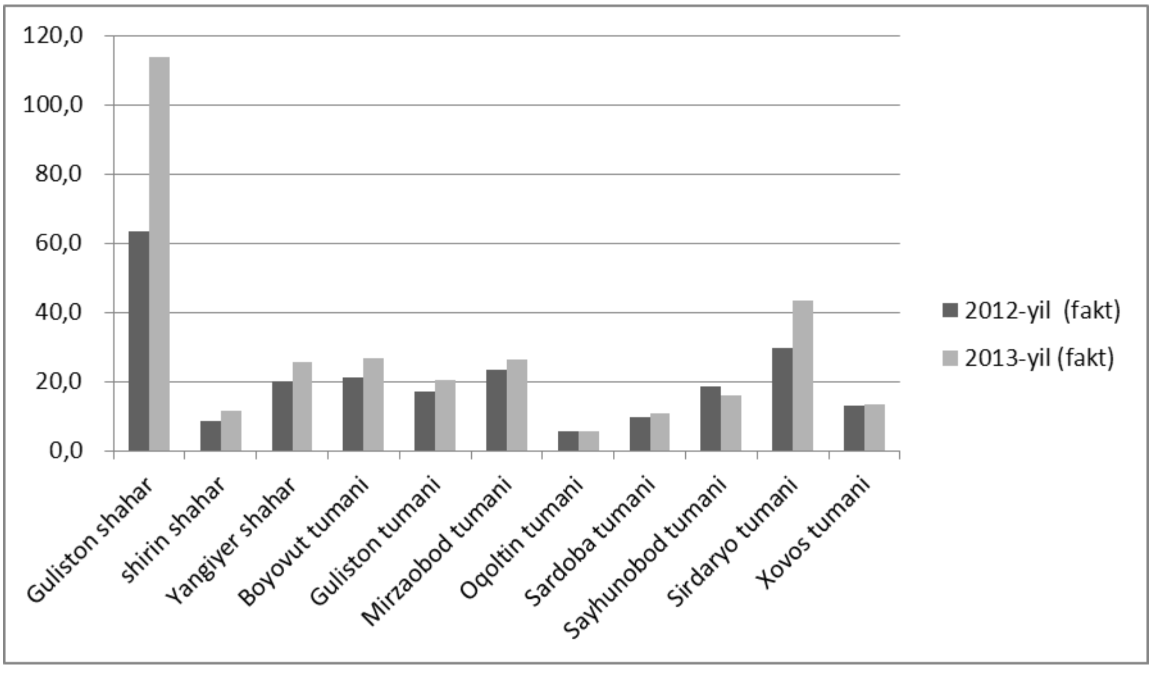

Вилоятимизда мстеъмол товарлари ишлаб чиқариш хам йилданғйилга илгарилаб бормоқда

Жумладан, халқ истеъмоли маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 671,1 млрд. сўмни ёки 110,8 фоизни ташкил этиб, белгиланган прогноз кўрсаткич 2,3 бандга (прогноз 108,5%), қурилиш ишлари ҳажми 378,5 млрд. сўмни ёки 109,7 фоизни ташкил этиб, прогноз кўрсаткич 0,2 бандга (прогноз 109,5%), ялпи қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ҳажми 1464,7 млрд сўмни ёки 106,7 фоизни ташкил этиб, прогноз кўрсаткич 0,9 бандга ортиғи билан бажарилди (прогноз 105,6%)

Viloyat iqtisodiyotiga o'zlashtirilgan kapital mablag’larning so'ngi yillardagi o'sish suratlari turlicha bo'lgan. Buni tumanlar miqyosida ham ko’rish mumkin. (2.2.3-jadval)

2.2.3-jadval

Kapital qo'yilmalari hajminingning Sirdaryo viloyati bo'yicha taqsimoti		
		(mln.sum)
Hududlar	2012-yil (Hisobot)	2013-yil (hisobot)
Umumiy kapital qo'yilmasi hajmi	**628 312,4**	**788 901,5**
Guliston shahar	81 823,3	100 695,3
shirin shahar	39 644,0	57 305,2
Yangiyer shahar	57 175,9	39 754,7
Boyovut tumani	41 110,1	60 555,0
Guliston tumani	37 792,6	45 306,4
Mirzaobod tumani	50 165,0	60 608,3
Oqoltin tumani	15 610,0	32 228,2
Sardoba tumani	147 748,8	216 649,0
Sayhunobod tumani	36 732,0	38 313,2
Sirdaryo tumani	70 780,4	82 229,7
Xovos tumani	49 730,3	55 256,5

Tahlillarimizni yuqoridagi jadval ma'lumo’llari asosida davom e’ttiradigan bo'lsak, viloyatda 2012 yilda o'zlashtirilgan kapital mablag'lar 628312.4 mln.so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2013 yilga kelib bu ko'rsatkich 788901.5 mln.so’mga oshganini ko'rishimiz mumkin. O'zbekiston Respublikasi Prezidentinining 2009 yil 3 avgustdagi "Qishloq joylarida uy-joylami qurishni yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1167-sonli qaroriga asosan viloyatda namunaviy loyihalar asosida

qurilayo’lgan uylarning soni ortib bormoqda. Sirdaryo viloyatida namunaviy uy-joylar ham qurilyapti. Bu uylar viloyat ko’rkiga ko’rk qo’shmoqda. 2010-yilda275 ta 2011-yilda 310 ta 2012-yilda 320 ta 2013-yil 430 ta 2014-yilda 506 ta namunaviy uy-joy qurildi. 2015-yilda 550 ta namunaviy uy-joy qurilishi ko’zda tutilgan. [5]

Respublikamiz viloyatlarida, ayniqsa qishloq joylarda, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini - suv ta'mino’li, kanalizatsiya elektrlashtirish tizimlari va boshqalami qurish, modernizatsiya va rekonstruksiya qilishni kengaytirish, shu asosda aholini va xo'jalik yurituvchi subyektlami suv va elektr energiyasi bilan ta'minlash darajasi hamda sifatini oshirish, umumfoydalanishdagi yo'llami qurish, mayjudlarini ta'mirlash hamda ijtimoiy-madaniy xizmat obyektlarini qurib foydalanishga topshirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Viloyatda ham aholini ichimlik suvi va gaz bilan ta'minlash, yangidan qurilgan, kapital ta'mirlangan va rekonstruksiya qilingan ijtimoiy-madaniy xizmat obyektlarini foydalanishga topshirish borasida samarali ishlar amalga oshirilmoqda.

Вилоятда манзилли дастур асосида жами 78 та объект қурилиши режалаштирилган. Шулардан ижтимоий соҳа объектлари 33 тани ва ичимлик сув тармоқлари объектлари 45 тани ташкил этади. Мазкур объектларда жами 48 308,1 млн. сўмлик қурилиш-монтаж ишларини бажариш режалаштирилган бўлиб, 7 та соғлиқни сақлаш объектларига 18877,9 млн.сўмлик, 14 та умумтаълим мактаблари объектларига 7813,3 млн.сўмлик, 6 та болалар спортини ривожлантириш жамғармаси объектларига 9 536,3 млн.сўмлик, 6 та касб-ҳунар коллежлари учун 3 248,7 млн.сўмлик ва 45 та (инвестиция дастури бўйича 36 та ва қўшимча дастур бўйича 9та) қишлоқ аҳоли пунктларини ичимлик суви билан таъминлаш объектларига 8 831,9 млн. сўмлик маблағ ажратилган.

Вилоят бўйича 2015 йил 1 январ холатига ҳаммаси бўлиб ижтимоий соҳа объектларида 46 473,5 млн.сўмлик (96%) қурилиш-монтаж ишлари бажарилиб, тасдиқланган режа-графикка мувофиқ жами 33 та ижтимоий соҳа объектларидан 32 таси (94%) фойдаланишга топширилди. Шундан, 14 та умумтаълим мактаблари хамда 6 та касб-хунар коллежлари объектлари 100% фойдаланишга топширилди. 7 та соғлиқни сақлаш объектидан 6 таси (86%), 6 та болалар спорти объектлари (100%) янгидан қуриб, капитал таъмирланиб фойдаланишга топширилди.

Шунингдек, Инвестиция дастуридаги 36 та ва қўшимча дастурга киритилган 9 та ичимлик сув тармоқлари объектлари йилнинг 1 октябр ҳолатига тўлиқ фойдаланишга топширилди. Қолган 1 таси соғлиқни сақлаш объекти.

Вилоятда аввало бозор ислоҳатлари ва ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг пухта ўйланган йўналишлари ҳамда ўрта ва узоқ муддатга мўлжалланган мақсадли дастурларни босқичма-босқич амалга ошириш бўйича олиб борилаётган изчил, тизимли ва қатъий ҳаракатлар макроиқтисодий кўрсаткичларнинг барқарор ўсиб боришига замин яратмокда.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek viloyat iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan. Viloyatda yalpi qishloq xo'jalik mahsuloti ishlab chiqarishning so'ngi yillarda o'sish suratlari turlicha.

---

[5] ma’lumotlar Sirdaryo viloyati OATB Qishloq Qurilish Banki mintaqaviy filialidan olindi

Qishloq xo'jaligi 2012-yildagi o'sishi 106,6 % yoki **670,7** mlrd so'mni, deflyator 117,1 % va Sirdaryo YXM sidagi ulushi 33,8 %, 2013-yilda bu soha o'sishi 105,8 % yoki 843,1 mlrd so'mni, deflyator 118,8 % ni YXMdagi 38,1 % ni tashkil qildi.

2.2.4-jadval

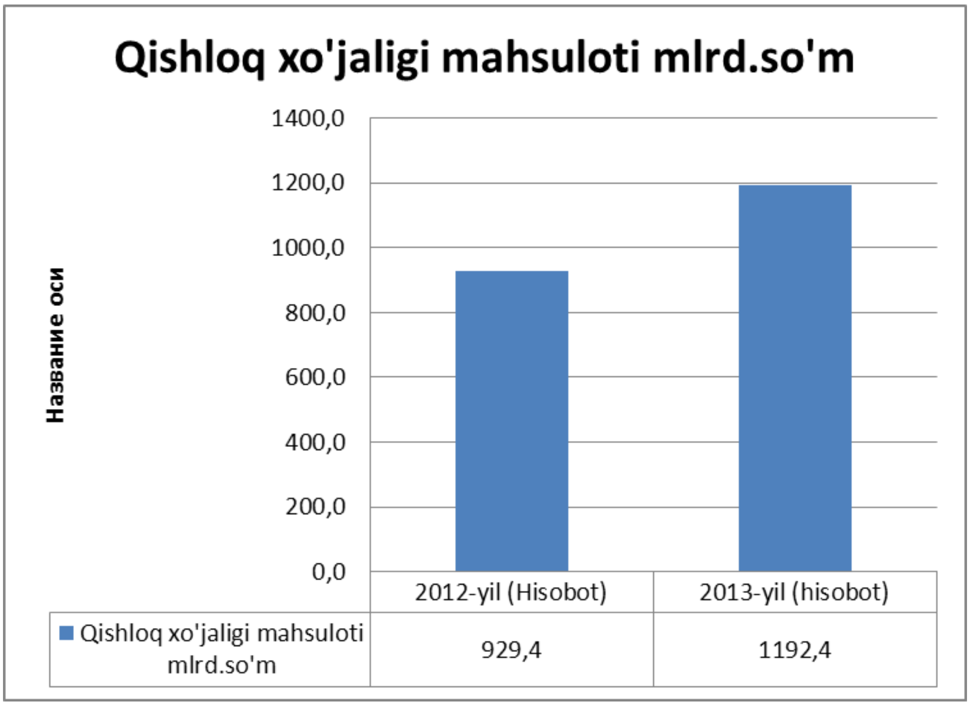

Пахтачилик, ғаллачилик, боғдорчиликда янги серҳосил навларнинг амалиётга тадбиқ этлиши ўз навбатида қишлоқ жўжалиги экинларида олинадиган ҳосилнинг ҳажмини ошишига ва сифатиниг юқори бўлишига асос бўлмоқда.

Жорий 2014 йил баҳор ойларида об-ҳавони деҳқончилик учун ноқулай келиб серёғин бўлиши чигит экиш ишлари кечикиб кетиши, сув танқислигига қарамасдан 3169 та фермер хўжаликлари томонидан 107547 гектар майдонга уруғ қадалиб 243,1 минг тонна пахта хом-ашёси йиғиб териб олинди. Пахтадан ҳосилдорлик 22,6 центнерни ташкил қилди.

Ғалла етиштириш бўйича 2013 йилда 3169 та фермер хўжалиги томонидан 90,7 минг гектар сувли майдонларда уруғ қадалиб, 441,7 минг тонна ҳосил олинган, ўртача ҳосилдорлик 48,6 центнерни ташкил қилган.

Жорий 2014 йилда 3512 та фермер хўжаликлари томонидан 90 минг гектар сувли майдонга бошоқли дон экилиб 501,1 минг тонна ҳосил олиниб, ўртача ҳосилдорлик 55,6 центнерни ташкил этди. Давлатга 170799 тонна сара дон топширилди.

2014 йил вилоятда жами 263805 тонна сабзавот етиштирилиб, белгиланган прогноз 250000 тонна (105,5%)га, ўтган йилга нисбатан 6,4 фоизга, 40253 тонна картошка етиштирилиб, белгиланган прогноз 45000 тонна (89,5%)га, ўтган йилга нисбатан 10,3 фоизга, 285286 тонна полиз етиштирилиб, белгиланган прогноз 277000 тонна (103,0%)га, ўтган йилга нисбатан 7,5 фоизга, 29497 тонна мева етиштирилиб, белгиланган прогноз 33600 тонна (87,8%)га, ўтган йилга нисбатан 13,2 фоизга ўсган, 12097 тонна узум етиштирилиб, белгиланган прогноз 12000 тонна (100,8%)га бажарилган, ўтган йилга нисбатан 11,9 фоизга ўсган.

Вилоятда пилачиликни ривожлантириш бўйича кўрилаётган чора- тадбирлар, серхосил , сербарг тутзорларни барпо этилиши, юкори ҳосил берадиган уруғларини келтирилиши натижасида пила етиштириш ҳажмлари ортиб бормоқда.

2013 йил 10630 қути ипак қурти боқилиб, 586 тонна пилла етиштирилди, ҳар қутидан ўртача ҳосилдорлик 55,1 кгни ташкил этди. 2014 йилда ҳам 10630 қути ипак қурти боқилиб, 643,5 тонна пилла етиштирилди, ҳар қутидан ўртача ҳосилдорлик 60,5 кгни ташкил этди.

Фермер ва дехқон хўжаликларнинг модий техника базасининг мустахкамланиши ҳам қишлоқ хўжалигида маҳсулотлар ҳажмини ошишига ўз тасирини ўтказади.

Фермер ва дехқон хўжаликларнинг йилдан йилга техника билан таминланиш даражаси ортиб бормоқда.

Жумладан 2009 йилга нисбатан чопиқ тракторлар 29,0%га, хайдов тракторлари 68% га, пахта териш комбайнлар 37,0 % кўпайган.Вилоятда ҳайдов тракторлари 622 донани ташкил этиб таъминланиш даражаси 57,0 фоизни, қатор ораларига ишлов бериш тракторлари 2003 донани ташкил этиб таъминланиш даражаси 91 фоизни, культиваторлар 1530 донани ташкил этиб таъминланиш даражаси 84,0 фоизни ташкил этади.

Жадвал номи

2.2.5-jadval

№	Ko'rsatkichlar	O'lch.bir	2012 yil (hisobot)			2013 yil (hisobot)		
			mln.so'm	Miqdor	o'sish %	mln.so'm	Miqdor	o'sish %
I	**Yalpi qishloq xo'jaligi mahsuloti(yillik o'rtacha narx)**	**mln.so'm**	**929443,9**	**x**	**106,6**	**1192378,8**	**x**	**105,8**
II	**O'simlik mahsulotlari**	**mln.so'm**	**597355,4**	**x**	**106,3**	**787529,6**	**x**	**104,8**
1	Don	tonna	169796,3	517703,0	108,1	201219,1	545423,0	105,4
1,1	shundan bug'doy	tonna	145711,1	444268,0	103,1	172142,1	466607,0	105,0
1,2	Guruch	tonna	12024,7	36663,0	205,9	13665,3	37041,0	101,0
3	Kartoshka	tonna	32311,8	33611,0	108,9	45751,7	36506,0	108,6
4	Sabzovot	tonna	124706,2	217482,0	111,1	133878,8	247898,0	114,0
5	poliz ekinlari	tonna	62865,0	246076,0	109,5	130939,3	265489,0	107,9

6	Meva	tonna	11724,4	24748,0	116,4	19240,9	26048,0	105,3
7	Uzum	tonna	8129,7	10000,0	111,5	15591,0	10815,0	108,2
8	boshqa mahsulotlar	mln.so'm	22013,6			74903,7		
III	**Chorva mahsulotlari**	**mln.so'm**	**332088,5**	**0,0**	**107,2**	**404849,2**	**0,0**	**107,7**
9	Chorva va parranda go'shti	tonna	206084,4	46045,0	107,2	244850,0	49254,0	107,0
10	Sut	tonna	90392,2	237283,0	108,0	119583,4	252932,0	106,6
11	Tuxum	tonna	13055,4	65828,0	108,7	16400,2	89827,0	136,5
12	Jun	tonna	468,3	508,0	112,5	458,3	559,0	110,0
13	qorako'l	tonna						
14	Pilla	tonna	2184,6	585,9	99,8	2952,4	585,9	100,0
15	boshqa mahsulotlar	mln.so'm	19903,6	0,0		20604,9	0,0	

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, viloyatda qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmini oshishi faqat ekin maydonlarining kengayishi hisobiga emas, balki asosan intensiv rivojlanish, ya'ni ekinlar hosildorligi va chorva mollari mahsuldorligini oshirish hisobidan ta'minlanmoqda.

Хизмат кўрсатиш сохасида бир қатор амалий тадбирлар бажарилмокда.

Жумладан, жорий йил мобайнида вилоят бўйича жами 363 та хизмат кўрсатиш шоҳобчалари ташкил этиш белгилаб олинди.

2014 йилда 626 та (172,5% 2013 йилга нисбатан) шохобчалар ишга туширилди ва 1864 та янги иш ўринлари яратилди. Хусусан, 266 та савдо дўкони ва дорихоналар, 39 та умумий овқатланиш шохобчалари, 59 та маиший хизмат кўрсатиш марказлари, 2 та тўйхона, 3 та суғурта шохобчалари, 27 та пайнет шохобчалари, 3 та меҳмонхона, 63 та кийим таъмирлаш устахоналари, 15 та пойабзал тикиш ва таъмирлаш устахоналари, 56 та сартарошхона ва гўзаллик салонлари, 6 та суратхоналар, 3 та маиший техникаларни таъмирлаш устахоналари, 15 та автомобилларни таъмирлаш устахоналари ва 69 та бошқа шохобчалар очилди.

Ушбу лойиҳаларни амалга оширилиши учун жами 19,2 млрд. сўм маблағ йўналтирилган бўлиб, шундан 11,6 млрд. сўм лойиҳа ташаббускорларнинг ўз маблағлари ва 7,6 млрд. сўм банк кредитлари ташкил этди.

Қишлоқ жойларида хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантириш бўйича бир қатор ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, 2014 йилда тасдиқланган дастурга асосан, вилоятда фойдаланишга топширилиши белгиланган 363 та сервис ва маиший хизмат кўрсатиш объектларининг 305 таси (84 %) қишлоқ жойларда барпо этилиши ва 785 та янги иш ўринлари яратилиши белгилаб олинган.

Viloyatning tashqi savdo aylanmasi borasidagi ma’lumo’llarga e’tiborimizni qaratamiz. Barcha davlat va xududlar dunyo mamlakatlari bilan aloqalar o’rnatishga va jahon bozoriga o’z tovarlarini olib chiqishga harakat qiladi. Bu bilan aholi turmush darajasini yaxshilash va ijobiy saldoga erishish ko’zda tutiladi. Viloyat kesimida barcha eksport 2012-yilda 133,6 mln $, bu o’tgan davrga nisbatan 132 %, 2013-yilda 195 mln $. BU 2012-yilga nisbatan 145,9 % nitashkil etadi deganidir. Viloyatdagi barcha import 2012-yilda 136,9 mln $. Bu o’tgan yilga nisbatan 188,8 %, 2013-yilda 125,8 mln $, bu o’tgan yilga nisbatan 90,9 %. Xududuy eksport 2012-2013-yillarda 27,5 mln $ dan 55,3 mln $ ga ko’tarilganini ko’rishimiz mumkin.

Mamlakatimizda aholining ish bilan bandligini ta'minlashni yanada yaxshilash va uning farovonligini oshirish eng muhim ustuvor yo'nalishlardan biri bo' lib kelmoqda. Hech kimga sir emas, mamlakatimizning o' ziga xos xususiyatlari, avvalo, demografik jihatlariga ko'ra, aholi bandligi masalalari o'zining dolzarbligi va o'tkirligini saqlab qolmoqda, desak, hech qanday mubolag'a bo'lmaydi. Shu maqsadda joylarda ish o'rinlarini yaratish bo'yicha viloyatiy dasturlar tasdiqlanib, bir qator ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Siddaryo viloyatida ham bu borada amalga oshirilayotgan ishlar alohida tahsinga sazovordir.

2.2.6-jadval

Korsatkichlar	**2012 y. (hisobot)**	**2013 y. (hisobot)**
A		
Barcha yangi ish o'rinlari	**40080**	**40386**
Yangi obyektlarda, tamirlangan va kengaytirilgan amaldagi ishlab chiqarishda	1722	1736
Kichik korxona va mikrofirmalarda yaratilgan	17053	17180
shundan:		
Ishlab chiqarishda	2168	2185
Qurilish va aholini uy-joy fondini ta'mirlashda	1326	1390
Xizmatlar, savdo va boshqalarda	13559	13605
Fermer va dehqon xo'jaliklarida	4044	4127
Yurik shaxs bo'lmagan yakka tartibdagi ishlab chiqaruvchilar	8692	8687
барча турдаги уй хужаликлари меҳнати бўйича ташкилотлар	1938	1946
Шу жумладан: меҳнат шартномалари бўйича ташкилотлар	905	900
Иқтисодий ва ижтимоий бозор инфратузилмаси ўсиши	4239	4270
фаолияти тугатилган корхоналарнинг қайта тикланиши	2392	2440

Yuqoridagi jadval ma’lumo’llariga e'tibor qaratadigan bo’lsak, viloyatda 2012 yilda 40080 ta ish o'mi yaratilgan bo'lsa, 2013 yilga kelib bu ko'rsatkich 40386 tani tashkil qildi. Yaratilayo’lgan. ish o'rinlarining asosiy qismi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik hissasiga to'g'ri kelmoqda. Shu o'rinda aytib o'tish joizki, respublikamizda yoshlaming ish bilan bandligini ta'minlash uchun keng imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Ayniqsa, kasb-hunar kollejlari bitiruvchilarini ish bilan ta'minlashga alohida e'tibor berilmoqda.

Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi ko'rsatkichlarini tahlil qilar ekanmiz, mamlakatimizda iqtisodiyotimizni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish, texnik va texnologik yangilash ishlari olib borilayotgan bir paytda viloyat iqtisodiyotida ham sezilarli o'zgarishlar ro'y berayo’lganligining guvohi bo’ldik. Keyingi yillarda viloyat iqtisodiyotining rivojlanishida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, qishloq xo'jaligida amalga oshirilayotgan tarkibiy o'zgarishlar, xizmat ko'rsatish va servis sohasining viloyat iqtisodiyotida salmoqli o'ringa ega bo'layo’lganligi va boshqa omillar muhim ahamiyat kasb e’tmoqda.

2.3 Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini baholash va kelgusi dasturlarda foydalanish yo'llari.

Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini baholovchi ko'rasatkichlarga asosan quyidagi ko'rsatkichlar keltiriladi:

- viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish;

- xalq iste'moli mollari ishlab chiqarish;

kapital mablag’larni o'zlashtirish;

- pudratchilar tomonidan bajarilgan qurilish-montaj ishlari;

- viloyatning infratuzilma holati;

- yalpi qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarish;

- chorva mollari va parrandalar bosh soni;

- chakana savdo aylanmasi;

- bozor xizmatlari;

- pullik xizmatlar;

- yangi ish o'rinlarining yaratilishi;

- mahalliy byudje’tning ijrosi;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasi;

- viloyatning tashqi savdo aylanmasi;

- viloyatdagi qo'shma korxonalar faoliyati.

Biz tadqiqot ishining oldingi savollarida ushbu baholovchi ko'rsatkichlaming har biri bilan bog'liq ma’umo’llar bilan yaqindan tanishib, ulami bugungacha bo'lgan tahlillarini кo'rib chiqdik. Endi shu tahlillarga asosan viloyatning keyingi ijtimoiy-

iqtisodiy rivojlanish dasturlarida ushbu baholovchi ko'rsatkichlardan foydalanish yo'llarini tadqiq etishga harakat qilamiz. Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini baholovchi asosiy ko'rsatkich bo'lib, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hisoblanadi. Sanoatni rivojlantirish o'z navbatida viloyatda iqtisodiyotning yuksalishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, eksport salohiyatining yuksalishi kabilar bilan bevosita bog'liq. Oldingi tahlillarimizda viloyatning sanoat salohiyati bilan yaqindan tanishdik. Albatta, viloyatning bugungi kundagi sanoat salohiyatini ijobiy deb baholash mumkin. Lekin, viloyatda sanoatni bundanda rivojlantirish uchun, avvalambor, ishlab chiqarilayo’lgan mahsulotlar turlarini ko'paytirish, korxonalaming rentabellilik darajasini oshirish, mahsulot tannarxini pasaytirib iloji boricha foydani maksimallashtirish yo'llarini izlash, mehnat unumdorligini yaxshilash uchun zamonaviy texnika-texnologiyalardan foydalanish, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, mahalliy xom-ashyo asosida ishlovchi yangi sanoat korxonalarini tashkil etish o'ylaymizki muhim ahamiyat kasb etadi.

Viloyatda keyingi asosiy va muhim tarmoq bu qishloq xo'jaligidir.Viloyat iqtisodiyotining asosan qishloq xo'jaligiga ixtisoslashganini hisobga oladigan bo’lsak, ushbu tarmoqning keying dasturlarda rivojlantirish viloyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqoridagi tahlillar davomida shunga guvoh bo'ldikki, viloyatda qishloq xo'jaligida ba'zi bir muammolar ham mavjud. Qishloq xo'jaligining asosiy ekini paxta yetishtirishda viloyatda ba'zi bir muammolar ko'zga tashlanmoqda.

G’alla va boshqa qishloq xo’jalik mahsulotlarini yetishtirishda ob- havoning injqligi fermerlarimiz va dehqonlarimizga juda ko’p muommolarni keltirib chiqarmoqda, ammo fermerlar va dehqonlarimiz imkon qadar belgilangan rejalarni topshirmoqdalar.

Вилоятда чорвачиликни ривожлантириш учун қулай шарт- шароитларга эга.

Мавжуд қорамолар сонида насилли молар сонини кўпайтириш ҳисобига маҳсулдорлик ошиб бормоқда бу йўналишда 18 та наслчилик хўжаликлари мавжуд, уларда 3241 бош наслли қорамол парвариш қилинмоқда.

Наслли қорамолларни кўпайтириш учун жорий йилда четдан 500 бош наслли қорамол олиб келиш режалаштирилган бўлиб, ҳисобот даврида жами 190 бош наслли қорамол олиб келинган.

Шундан Боёвут туманидаги наслчилик хўжаликларига Украина давлатидан 100 бош, Мирзаобод тумани хўжаликларига 26 бош, Сайхунобод тумани хўжалигига Германия давлатидан 64 бош наслли қорамол келтирилган.

-Қорамочилик, паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик, исихоналар ташкил этиш ва бошқа йўналишларда янги ишлаб чиқариш қувватларинги ишга туширилиши, мавжукдларининг қувватларини оширилиши натижасида чорва бош сонининг ўсишига ва махсулот ҳажмининг ортишига эриишилмоқда.

Жумладан ҳисобот даврида 257 та қорамолчилик йўналишидаги, 63 та паррандачилик йўналишидаги, 51 та балиқчилик йўналишидаги, 22 та асаларичилик йўналишидаги лойиҳаларда қувватлар кенгайтирилган. Уларга 9893 млн. сўм банк кредитлари ажратилган.

Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini kompleks baholovchi keyingi asosiy ko'rsatkich bo'lib, bu viloyatda xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishidir. Yuqoridagi tahlillardan bizga yaxshi ma'lumki, viloyatda xizmat ko'rsatish sohasi yillar davomida mutassil o'sish ko'rsatkichlariga ega bo'lgan. Viloyatning kelgusi dasturlarida xizmat ko'rsatishni yanada rivojlantirish uchun, ushbu sohada kichik biznesning ulushini ko'paytirish, aholiga madaniy-maishiy xizmatlar ko'rsatilishini yaxshilash, pullik xizmatlar hajmini ko'paytirish maqsadida mahallalarda pullik xizmat ko'rsatish shaxobchalarini tashkil etish, sug'urta xizmatlarini takomillashtirish, kasanachilik va boshqalar ijobiy samara berishi mumkin.

Viloyatda kelgusi dasturlarda rivojlantirilishi kerak bo’lgan muhim sohalardan biri bu ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishdir. Negaki, bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida infratuzilmani rivojlantirmasdan turib, hech qanday yuksak marralarga erishib bo’lmasligi bugun hech kimga sir emas. Bu borada davlatimiz rahbari I.A.Karimovning bildirgan ushbu so'zlari, "Bizning 2011 yilgi va istiqbolga mo’ljallangan iqtisodiy dasturimizni amalga oshirishda infratuzilmani, transport va kommunikatsiya qurilishini kompleks va jadal ravishda rivojlantirish ustuvor yo'nalishga aylanishi darkor."10 yuqoridagi fikrlarimizning tasdig’ldir. Viloyatda kelgusida ushbu soha rivoji uchun birinchi navbatda, aholini tabiiy gaz va ichimlik suvi bilan ta'minlanishini yaxshilash, yo’l qurilishiga va uni rekonstruksiya qilishga e'tibor qaratish, aloqa xizmatlari sifatini oshirish, elektr energiyasidagi mavjud muammolami barataraf qilish, interne’t xizmatlaridan kengroq foydalanishni yo’lga qo'yish o'ylaymizki maqsadga muvofiq bo'ladi.

Viloyatning keyingi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarida eng muhim va viloyat iqtisodiyotining keyingi istiqbolini belgilab beradigan soha bu - kichik biznes va xususiy tadbirkorlikdir. Президентимизнинг 2014-йил якунларида-

“Ялпи ички маҳсулотни шакллантиришда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасининг улуши 2000 йилдан буён 31 фоиздан 56 фоизга, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришда 12,9 фоиздан 31,1 фоизга ўсди.

2014 йилда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасида 480 мингдан ортиқ янги иш ўрни ташкил этилди. Бу яратилган жами иш ўринларининг ярми демакдир.” каби фикрлари кичик бизнеснинг йилдан йилга мамлакатимизда

ривожланиб бораётганини кўрсатади. Yuqorida viloyatning ushbu soha bo'yicha salohiyatini tahlil qildik. Viloyatda bu sohada erishilayo’lgan yutuqlar bilan tanishdik.

Қурилиш сохаси вилоятимизда анча ривожланмоқда. Аммо камчиликлар хам етарлича. Масалан биргина намунавий лойихалар асосида қурилаётган уй-жойларни олайлик. Тўғри бу борада хам жуда кўплаб ишлар қилинмоқда. Аммо кўпчилик уйларнинг сифати талаб даражасида эмас. Бунга қурилиш фирмаларининг масулиятсизлиги сабаб.

Yuqoridagi bildirilgan tavsiya va takliflardan viloyatning keyingi dasturlarida foydalanish viloyat iqtisodiyotining istiqboldagi rivoji uchun munosib hissa qo'shadi deb o'ylaymiz.

RIVOJLANISHINI KOMPLEKS BAHOLASHNING ISTIQBOLLARI.

3.1 Siddaryo viloyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishdagi asosiy muammolar.

Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida yuqorida keltirib o'tilgan yutuqlar bilan bir qatorda ba'zi bir muammolar ham mavjud. Jumladan, viloyatda elektr energiyasi ta'mino’lidagi uzilishlar xususida to'xtaladigan bo’lsak, viloyatda bu boradagi vaziyatni qoniqarli deb baholab bo’lmaydi. Chunki elektr energiyasini ye’tkazib berishdagi muammolar oqibatida infratuzilmaning yomonlashuvi (ayniqsa qishloq joylarda), sanoat korxonalari ish faoliyatidagi uzilib qolish holatlari ro'y bermoqda. Bundan ham eng yomoni tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirmoqchi bo'lgan shaxslar uchun eng jiddiy muammolardan biri bu elektr energiyasi muammosidir. Ushbu muammoning kelib chiqish sabablari quyidagilar:

birinchidan, aholi va korxonalaming viloyat elektr tarmoqlari korxonasi oldidagi kreditorlik qarzlarining ko'payib ketganligi;

ikkinchidan, elektr energiyasini ye’tkazib beruvchi transformatorlarning texnik holati talab darajasida emasligi.

Ushbu muammoni bartaraf qilishda quyidagi ishlar amalga oshirilsa maqsadga muvofiq bo’lur edi:

- Viloyat elektr tarmoqlari korxonasi viloyatda mavjud elektr energiyasi

ye’tkazib beruvchi transformatorlarning texnik holatini tekshirib, zarur bo’lsa ulami ta'mirlash choralarini ko'rish;

- Viloyatda elektr energiyasidan tejab-tergab foydalanishni doimiy nazoratga

olish;

- Viloyatda innovatsiya yutuqlaridan foydalangan holda, quyosh energiyasidan foydalanishni yo'lga qo'yish va boshqalar.

Avvalgi boblarda ta'kidlaganimizdek viloyat iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi muhim o'rin tutadi. Aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, bandligini oshirish va qishloq xo'jaligi infratuzilmasini yaxshilash dolzarb masalalardan biridir. Viloyatda ushbu masalalar yuzasidan muayyan ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Lekin, shunday bo'lsada bu sohada ham ba'zi bir muammolar vujudga kelmoqda. Xususan, ayrim hollarda fermer xo'jaliklari tomonidan yer maydonlarining samarasiz foydalanilayo’lganligi, moliyaviy-iqtisodiy ahvolning surunkali og'irligi, moddiy-texnika resurslari bilan ta'minlanmaganligi, yer ajratishda tuproq-iqlim sharoitiga va aholi zichligi va bandligi masalalari shular jumlasidandir. Mana shu omillar tufayli viloyat qishloq xo'jaligida jiddiy kamchiliklar kelib chiqmoqda.

- Qishloq xo'jaligida foydalaniladigan yerlarning meliorativ holatining vomonlashuvi;

- Fermer xo'jaliklarining moliyaviy-iqtisodiy ahvoli og'irligi, ya'ni ularing davlat oldidagi kreditorlik qarzdorligining ko'payib ketganligi va natijada fermer xo'jaliklari o'zlariga biriktirilgan yer maydonlari uchun zarur bo Tgan o'g'itlar va texnikalarni o'z vaqtida ololmayo’lganliklari;

- Sug'orish tizimidagi muammolar

Yuqoridagi muammolami bartaraf etish uchun quyidagi tadbirlami amalga oshirish maqsadga muvofiq:

birinchidan, viloyatda yerlardan oqilona va samarali foydalanish hamda ulaming meliorativ holatini yaxshilash bo'yicha kompleks chora-tadbirlami ishlab chiqib amaliyotga joriy etish;

ikkinchidan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi korxonalami modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan yangilash, fermer xo'jaliklariga minitexnologiyalami olib kelish va ishlatishda ko'maklashish;

uchinchidan, qishloq xo'jaligiga investitsiyalami keng jalb etish, bu borada tijorat banklari faolligini oshirish;

to’rtinchidan, viloyat Qishloq va suv xo'jaligi bo’limi viloyat mashina-traktor parklari, viloyat "Qishloqxo'jalikkimyo" MChJ, viloyat fermerlariga xizmat ko'rsatuvchi markaz hamda boshqa korxona va tashkilo’llar faoliyatini chuqur o'rganib chiqib, mavjud muammolar yuzasidan tegishli chora-tadbirlami ishlab chiqish va amalga oshirish;

Viloyat qishloq xo'jaligini yuksaltirishda yuqorida bildirilgan takliflar va tavsiyalar o'z o'rnida amalga oshirilsa, o'ylaymizki,. viloyat iqtisodiyotining keyingi yillardagi rivojlanishiga ко'так bo'ladi.

Hammamizga yaxshi ma'lumki, bugungi kun taraqqiyot yo’lida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirmasdan turib hech qanday ijobiy yutuqlarga erishib bo’lmaydi. Viloyatlarimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati haqida oldingi boblarda batafsil to'xtalib o'tdik. Shunday ekan, biz o'rganib tahlil qilayo’lgan Siddaryo viloyatida ham bu sohaning rivojlanishi bilan bir qatorda, jiddiy muammolarga ham duch kelinmoqda. 2012 yil 20 aprelda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida ishbilarmonlik muhitining holati va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish indikatorlarini har chorakda baholash tizimini tasdiqlash to'g'risida"gi 117-sonli Qarori e’ton qilindi. Ushbu qaror mazmuniga ko'ra viloyatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini bir nechta indikatorlar yordamida baholash keltirib o'tilgan. Quyida ulami keltirib o'tamiz:

1. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlaming muvozanatlilik indikatorlari.

2. Iqtisodiyotni modemizatsiyalash va diversifikatsiyalash darajasi indikatorlari.

3. Ishbilarmonlik muhitini shakllantirish darajasi indekslari, bu indikator o'z navbatida ikkiga bo’linadi:

3.1. Raqobat muhitini rivojlantirish indeksi.

3.2. Ishbilarmonlik muhiti holatining indeksi.

4. Iqtisodiyotning xususiy sektorini rivojlantirish indikatorlari.

5. Moliya-bank sektorini rivojlantirish indikatorlari.

6. Mintaqani ijtimoiy rivojlantirish indikatorlari.

Kichik biznes iqtisodiyotni rivojlantirishda asosiy o’rinni egallaydi. Buni rivojlangan davlatlar tajribasi misolida ko’rishimiz mumkin.

Tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirishda quyidagilarni takliflarni keltiramiz:

birinchidan, tadbirkorlik subyektlariga xizmat ko'rsatadigan infratuzilmalar mutaxassislari uchun doimiy malaka oshirish tizimini va ushbu markazlarga malakali kadrlarni jalb qilish mexanizmini yaratish;

ikkinchidan, tadbirkorlarga xizmat ko'rsatadigan infratuzilma tashkilo’llarini tashkil etish va moddiy-texnik bazasini yangilash maqsadlariga imtiyozli kreditlar berishni yanada rivojlantirish;

uchinchidan, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturiga kiritilgan loyihalami har tomonlama qo'llab-quwatlash hamda ushbu masalalar yuzasidan javobgar tashkilotlar va shaxslaming ma'suliyatini oshirish;

to'rtinchidan, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish faoliyati bilan shug'ullanayo'lgan tadbirkorlik subyektlari uchun imtiyozli kredit mablag'lari ajratilishini va ushbu sohadagi loyihalarni ko'paytirish;

beshinchidan, kichik biznes subyektlarining huquqiy muhofazasini kuchaytirish va ular faoliyatiga boshqaruv organlarining asossiz tarzda aralashuvini cheklash;

oltinchidan, qishloq xo'jalik mahsulotlari va mahalliy xom-ashyo asosida ishlovchi kichik korxonalar va mikrofirmalar tashkil etilishini yanada takomillashtirish;

yettinchidan, kichik biznes subyektlari faoliyatining meyorda bo'lishini ta'minlash, reklama xizmatlarini jonlantirish;

sakkizinchi marketing xizmatini yaratish

Yuqorida keltirib o'tilgan taklif va tavsiyalar amaliyo'lga joriy e'tilsa o'ylaymizki viloyat iqtisodiyotidagi muammolarning bartaraf etilishiga biroz bo'lsada ko'maklashgan bo'lur edi.

3.2 Siddaryo viloyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini prognozlash.

Viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini kelgusi istiqbollari va prognozlari to'g'risida to'xtaladigan bo'lsak, viloyatning kelgusi istiqbollari va prognoz rejalarini belgilab beruvchi 2013-2015 yillarga mo'ljallangan ijtimoy-iqtisodiy dastur ishlab chiqilgan. Ushbu dastur O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan Vazirlar Mahkamasining 2013 yil 18 yanvardagi majlisida belgilab berilgan eng muhim ustuvor vazifalami so'zsiz bajarilishi, ular yuzasidan amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlarning ijrosini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan bo Tib, Sirdaryo viloyatini 2013-2015 yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda uslubiy yondashuvlarni, prinsiplami, maqsad va vazifalarini hamda asosiy ustuvor maqsadli yo'nalishlarini belgilab beradi. Shuningdek, dastur viloyatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni ta'minlash asosida aholi turmush darajasini ko'tarish, ijtimoiy-iqtisodiy mutanosiblikni, muntazam iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun zaruriy shart-sharoitlami yaratish, kengaytirish va mustahkamlash maqsadlariga yo'naltirilgan.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish va iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish jarayonida viloyat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda huduiy omillar va shart-sharoitlarga alohida e'tibor qaratiladi. Viloyat iqtisodiyoti sohalaridagi nomutanosibliklarni bartaraf etish, viloyatda investitsion faollikni jonlantirish, samarali bandlikni ta'minlash, aholi turmush darajasini yaxshilash, viloyatiy iqtisodiy imkoniyatlardan oqilona foydalanish orqali viloyatning viloyat iqtisodiyotida tutgan

o'mini mustahkamlash, viloyatni 2013-2015 yillarda ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqish zaruratini keltirib chiqaradi.

Sirdaryo viloyatining 2013-2015 yillarga mo’ljallangan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturining asosiy maqsadi yaqin kelajakda viloyatning bararor ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash, viloyat aholisini turmush farovonligini oshirish, jamiyat hayo’lida yangi demokratik tamoyillar, qadriyatlar tizimining mustahkamlanishi hamda umumdavlat va mintaqaviy manfaatlaming mushtarakligini ta'minlashdan iboratdir.

Viloyatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining kompleks Dasturi quyidagi asosiy vazifalami amalga oshirishni nazarda tutadi:

- viloyat taraqqiyotining asosiy istiqbolli parame’trlarini aniqlash va asoslab berish;

- iqtisodiy va ijtimoiy sohalaming o'zaro mushtarak holdagi rivoj lanishining ustuvor yo'nalishlarini belgilash;

- har bir soha va tarmoq miqyosida yetakchi yo'nalishlarni aniqlash;

- dasturi amalga oshirishda umumdavlat va viloyatiy rivojlanish dasturining o'zaro uyg'unligiga erishish;

- dasturi amalga oshirish mexanizmini ishlab chiqish.

Ushbu dasturing maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda, viloyatda 2013-2015 yillar davomida quyidagi tadbirlar amalga oshiriladi.

Jumladan, viloyatda asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning barqaror o'sish suratlari ta'minlanadi. 2013-2015 yillarda viloyat sanoatining o'sish suratlariga erishishda yangi sanoat korxonalarining qurilishi hamda ishga tushirilishi natijasida istiqbol ko'rsatkichlarga erishiladi. Sanoatni rivojlantirishga katta e'tibor qaratiladi, kichik sanoat korxonalarini tashkil etish, korxonalarni modernizatsiya qilish, viloyatda yangi mahsulot turlarini ishlab chiqarish, meva sabzavo’l mahsulotlarini qayta ishlash, qurilish materiallari va yengil sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirish yo’lga qo'yiladi.

Viloyat iqtisodiyotida qishloq xo'jaligining alohida o'rin tutishini hisobga olib, qishloq xo'jaligida olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tariladi. Qishloq xo'jaligida irrigatsiya-melioratsiya tizimlarini rekonstruksiya va modernizatsiya qilish hisobiga yer unumdorligi va suv bilan ta'minlanish darajasi oshiriladi. Natijada, 2013-2015 yillarda iqtisodiy rivojlanishning maqsadli yo'nalishlari bo'yicha yalpi qishloq xo'jaligi mahsuloti 2012 yildagi 929.4 mlrd.so'mdan, 2015yilga borib 1330 mlrd.so'mga yoki 143.10 foizga o'sishi rejalashtirilgan. 2017-yilga borib esa 1487.5 mlrd.so'mga rejalashtirilgan. Meva va sabzavo’lchilikda hosildorlikni, chorvachilikda esa mahsuldorlikni oshirish hamda

chorva naslchiligi va seleksiya ishlari tubdan yaxshilanib, qorako’lchilik rivojlantiriladi. Qishloq xo'jaligi ekinlari ekiladigan yer maydoniarining meliorativ holati yaxshilanadi. Qishloq xo'jalik ekinlaridan yuqori hosil olish maqsadida tuproq unumdorligini tiklash va yaxshilash, sug'oriladigan yerlarda qishloq xo'jalik ekinlarini ilg'or ilmiy texnologiyalarga asoslangan almashlab ekish sistemasini joriy qilish, urug'chilik va seleksiya ishlarini rivojlantirish chora-tadbirlari amalga oshiriladi. Viloyatdagi mavjud biolaboratoriyalar qayta inventarizatsiyadan o'tkazilib, ular zamonaviy asbob-uskunalar bilan ta'minlanadi hamda malakali mutaxassislar ishga jalb e’tiladi. Сирдарё вилоятида 2014 йил қишлоқ хўжалиги соҳасини ривожлантириш орқали қўшимча янги иш ўринларини яратиш мақсадида умумий қиймати 33,8 млрд сўм шундан ўз маблағи 16,9 млрд сўм ва тижорат банк хисобидан 16,8 млрд сўмлик 406 та лойиҳаларни амалга оширилиши натижаси 8536 та янги иш ўринлари яратилиш режалаштирилган.

Жумладан:

- чорвачилик йўналишида умумий қиймати 18,2 млрд сўм маблағ ўзлаштирилиши натижасида 257 та лойиҳа амалга оширилиб 1373 та янги иш ўринлари,

- паррандачилик йўналишида умумий қиймати 7,9 млрд сўм маблағ ўзлаштирилиши натижасида 63 та лойиҳа амалга оширилиб 6620 та янги иш ўринлари,

- иссиқхона ташкил этиш йўналишида умумий қиймати 3,9 млрд сўм маблағ ўзлаштирилиши натижасида 12 та лойиҳа амалга оширилиб 147 та янги иш ўринлари,

- балиқчиликни ташкил этиш йўналишида умумий қиймати 3,2 млрд сўм маблағ ўзлаштирилиши натижасида 51 та лойиҳа амалга оширилиб 291 та янги иш ўринлари,

- асаларичиликни ташкил этиш йўналишида умумий қиймати 465 млн сўм маблағ ўзлаштирилиши натижасида 22 та лойиҳа амалга оширилиб 102 та янги иш ўринлари,

- музлаткич ташкил этиш йўналишида умумий қиймати 60 млн сўм маблағ ўзлаштирилиши натижасида 1 та лойиҳа амалга оширилиб 3 та янги иш ўринлари яратилиши режалаштирилган.

Соҳалар кесмида қўрадиган бўлсак:

- чорвачилик соҳасида умумий қиймати 14,8 млрд сўм миқдорида маблағлар ўзлаштирилиши натижасида 257 та лойиҳалар амалга оширилиб 1373 та иш ўринлари,

- паррандачилик соҳасида умумий қиймати 6,8 млрд сўм миқдорида маблағлар ўзлаштирилиши натижасида 63 та лойиҳалар амалга оширилиб 6620 та иш ўринлари,

- иссиқхоналар ташкил этиш бўйича умумий қиймати 2,4 млрд сўм миқдорида маблағлар ўзлаштирилиши натижасида 12 та лойиҳалар амалга оширилиб 147 та иш ўринлари,

- балиқчиликни ривожлантириш соҳасида умумий қиймати 2,4 млрд сўм миқдорида маблағлар ўзлаштирилиши натижасида 51 та лойиҳалар амалга оширилиб 291 та иш ўринлари,

- асаларичилик соҳасида умумий қиймати 473 млн сўм миқдорида маблағлар ўзлаштирилиши натижасида 22 та лойиҳалар амалга оширилиб 102 та иш ўринлари,

- музлаткичлар ташкил этиш бўйича умумий қиймати 60,0 млн сўм миқдорида маблағлар ўзлаштирилиши натижасида 1 та лойиҳа амалга оширилиб 3 та иш ўринлари яратилган.

Viloyatda savdo va xizmat ko'rsatish sohasiga alohida e'tibor beriladi. Viloyatda ushbu sohani rivojlantirish hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 maydagi "2012-2016 yillarda O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish Dasturi to'g'risida"gi PQ-1754-sonli qarori ijrosini ta'minlash maqsadida keng ko’lamdagi ishlar amalga oshiriladi. Ushbu qaror yuzasidan viloyatda 2012-2016 yillarga mo’ljallangan viloyatda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish dasturi ishlab chiqilgan.

Жами хизматлар 1124,5 млрд. сўмни ташкил этиб, 2013 йилга нисбатан 115,9 фоиз ўсишига эришилди.

Хизматларнинг барча турлари бўйича ҳамда барча туман ва шаҳарларда жами хизматларнинг ўсиш суръатлари тўлиқ таъминланди.

Жами хизматларда савдо ва умумий овқатланиш (23,5%), транспорт (11,2%), молия (9,8%), алоқа ва ахборотлаштириш (7,9%), маиший (7,7%) ва бошқа (26%) хизмат турларида улушлари юқори бўлди.

Жами хизматлар бўйича 115,9 фоиз ўсишига эришилишига қарамасдан белгиланган прогноз кўрсаткичи (118,1%) алоқа ва ахборотлаштириш , молия, қишлоқ хўжалиги техникаларини таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш, савдо ва умумий овқатланиш , соғлиқни сақлаш , қишлоқ хўжалиги ва бошқа хизматлар бажарилмасдан қолди.

Хизмат турлари бўйича кўриб чиқилганда бунга сабаб бўлган омилларни кўриб чиқиш мумкин:

- алоқа ва ахборотлаштириш хизматлари (Кўпгина абонентлар 2014 йилнинг 1 декабридан фаолиятни бошлаган "UMS" алоқа операторига ўтиб кетган. Аммо 2014 йил учун ушбу корхона вилоятда давлат регистридан ўтмаганлиги сабаабли ҳисобот тақдим этмаганлиги сабабли);

- молия хизматлари (банк, суғурта ва молиявий лизинг хизматлари билан бирга) (1. Тижорат банкларида кредит ставкалари 18-24% бўлганлиги сабабли кредит олувчи мижозлар сони камайганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан кредит хизматлари 9,0 млрд. сўмга

2. Банклар томонидан берилган кредитлар камайганлиги сабабли суғурта суръатлари пасайиб қолганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан 0,4 млрд. сўмга

3. Юқори фоиз ставкалари бўлганлиги сабабли лизинг хизмат кўрсатиш камайган сабабли ўтган йилга нисбатан 0,7 млрд. сўмга камайганлиги сабабли);

- қишлоқ хўжалиги техникаларини таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш хизматлари ("SAYXUNOBOD AGROTEXSERVIS" масъулияти чекланган жамиятининг балансида ҳозирги вақтда фақатгина 25 та пахта терим комбайнлари мавжуд бўлиб, ғалла ўрим ва ер ҳайдаш бошқа техникаларни ижара асосида ишлатиб келган. Бугунги кунда фермер хўжаликлари томонидан корхонага кўрсатилган хизмтлари учун ҳақлар ўз вақтида ва тўлиқ ҳажмда тўланмаганлиги сабабли бошқа техникаларни ижара асосида олиб хизмат кўрсатишни имкони бўлмаганлиги сабабли);

2. Бахт "VILOYAT MEXANIKA TA'MIRLASH USTAXONASI" МЧЖ - ишлаб чиқарилаётган маҳсулотига буюртма кам бўлганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан 1295,8 млн. сўмга кам хизмат кўрсатган.

3. "ГУЛИСТОН НЕФТЕБАЗА" УК - нефть маҳсулотлари кам ажратилганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан 324,6 млн. сўмга кам хизмат кўрсатган.

4. МЧЖ шаклидаги "MILI GULISTON TEXTILE" ҚК - ишлаб чиқарилаётган маҳсулотига талаб кам бўлганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан 1219,2 млн. сўмга кам хизмат кўрсатганлиги сабабли);

- соғлиқни сақлаш хизматлари

2. Ширин шаҳар ва Сирдарё туман ветеринария бўлимларида аҳоли томонидан мурожаат камайган

3. 2014 йилда Гулистон шаҳар акушерлик комплексида фиточай сотиш хизмати кўрсатилмаган ва операция орқали туғдириш сони камайганлиги сабабли).

- қишлоқ хўжалиги хизматлари ("SARDOBADA ISTIQLOL NURI" ММТПга қарашли9 дона “Орион” ва 6 дона “Тель” тракторлари мусодара қилинганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан 1,9 млрд. сўмга хизматлар ҳажмини камайтирганлиги сабабли).

- бошқа хизматлар (1. "YOLREFTRANS" МЧЖ - тез бузилувча маҳсулотларни ташиш хизматига талаб кам бўлганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан 106,2 млн. сўм

2. Боёвут, Сирдарё туманлари ва Ширин шаҳар маданият уйларига 2014 йилда ўтган йилга нисбатан тадбирлар ўтказиш учун кам маблағ ажратилганлиги сабабли 15,7 млн. сўмга

3. О.Хўжаем номидаги вилоят мусиқа-драма театрида тадбирлар кам ўтказилганлиги сабабли ижара тушуми ўтган йилга нисбатан 3,7 млн. сўмга,

4. Вилоят архиви янги бинога кўчиши муносабати билан бир неча ой тўлиқ фаолият кўрсатмагани сабабли ўтган йилга нисбатан 22,2 млн. сўмга,

5. Ховос туманидаги вагон депоси Самарқанд шаҳрига кўчирилганлиги сабабли ўтган йилга нисбатан 216,9 млн. сўмга,

6. Сирдарё вилояти қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармасига фермерлар томонидан ўтказиладиган бадал ставкаси 1 фоиздан 0,5 фоизга туширилганлиги ҳамда Давлатга пахта ва ғалла сотиш режаларини бажармаган фермерлар томонидан тўланмаган бадаллар ҳисобига ўтган йилга нисбатан 267,3 млн. сўмга камайганлиги сабабли).

Вилоятда 2014 йилда аҳолига 305,3 млрд. сўмлик пуллик хизматлар кўрсатилиб, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан ўсиш суръати 112,6 фоизни ташкил этган бўлсада, прогноз кўрсаткич 3,9 бандга бажарилмай қолди (прогноз 116,5%).

Бунга Ширин, Янгиер шаҳар ҳамда Оқолтин, Сайхунобод ва Ховос туманларида аҳоли томонидан фойдаланилган коммунал хизматлар (электр энергия ва табиий газ) учун тўлов ўз вақтида ва тўлиқ ҳажмда амалга оширилмаганлиги натижасида 2013 йилга нисбатан 1275,7 млн. сўм,

Фоиз ставкалари 18-24% бўлганлиги натижасида кредит бериш ҳажмлари пасайган ва натижада “Микрокредитбанк”нинг Боёвут ва Гулистон туманлари ҳамда “Агробанк” Боёвут тумани филиаллари томонидан 2013 йилга нисбатан 407,2 млн. сўм,

"Кафолат" суғурта агентиги томонидан кредит бериш ҳажмлари камайганлиги сабабли суғурта қилиш ишлари суръатлари пасайгани натижасида 2013 йилга нисбатан 389,6 млн. сўм,

Ота-оналар бадали тўлиқ ҳажмда амалга оширилмагани сабабли вилоятдаги 29 та мактабгача таълим муассасалари томонидан 930,5 млн. сўм,

Сирдарё ва Сайхунобод туманлари ҳамда Гулистон шаҳар “Баркамол авлод” болалар марказлларида тўгараклар сони камайганлиги натижасида ушбу муссаслар томнидан 32,8 млн. сўм,

Viloyatda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, unda band bo’lganlar sonini oshirish, sanoatda, qishloq xo'jaligida, xizmat ko'rsatish sohasida, qurilishda, asosiy kapital mablag'larda, yuk va yo'lovchi tashish sohalarida uning ulushini ko'paytirish uni imtiyozli kreditlar bilan ta'minlash, tadbirkorlarning huquqiy muhofazasini kuchaytirish viloyat ijtimoiy-iqtisodiy rivoj lanishining kelgusi dasturlarida ham muhim ustuvor yo'nalishlardan biri bo Tib qoladi.

Viloyatda Dasturda belgilangan tadbirlami amalga tatbiq etish jarayonida mahalliy hokimlik, korxona, tashkilo’l va muassasalar tomonidan amalga oshirilishi lozim bo Tgan vazifalar aniq va ravshan belgilab beriladi.Belgilangan tadbirlami amalga oshirish yaxlit bir tizimni hosil qilgan holda o'zaro hamkorlikda, bir-birini qo’llab-quwatlash prinsiplari asosida olib boriladi.

Viloyatda 2013-2015 yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish Dasturi quyidagi asosiy mexanizmlar asosida tatbiq e’tiladi:

- Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishning ustuvor sohalari, qurilish materiallari, yengil sanoat, oziq-ovqat sanoat tarmoqlarida ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasini oshirish evaziga mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirishga qaratilgan "Viloyatda sanoatni rivojlantirish dasturi"ni amalga oshiriladi hamda maxsus ishchi guruhlar tashkil e'tilib, dastur ijrosi bo'yicha doimiy monitoring yo'lga qo'yiladi;

- Sanoatni samarali rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 15 dekabrdagi "2011 -2015 yillarda sanoatni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi PQ-1442-sonli qarori ijrosini ta'minlash borasidagi tadbirlar davom e'ttiriladi;

- Aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini kengroq qondirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 31 oktabrdagi "Respublikaning oziq-ovqat sanoatini boshqarishni yanada takomillashtirish va 2012-2015 yillarda rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1633-sonli qarori ijrosi yuzasidan doimiy monitoring olib boriladi;

- Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan viloyat dasturi ijrosi ta'minlanadi;

- Viloyat iqtisodiyotining barcha tarmoq va sohalarida 2013-2015 yillarga mo'ljallangan chora-tadbirlar amaldagi Hukumat qarorlari asosida amalga oshiriladi hamda Dastur ijrosi yuzasidan doimiy va qatiy monitoring tizimi yaratiladi.

Yuqoridagi viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturidan kelib chiqib, shuni aytishimiz mumkinki, viloyat iqtisodiyotini yuksaltirishda bugungi kunda mamlakatimizni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish sharoitida mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanilgan holda, strategik ahamiyatga ega tarmoqlarni rivojlantirish, aholini ish bilan ta'minlash va turmush farovonligini oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va ushbu sohaga investitsiyalami keng jalb etish, ushbu soha uchun infratuzilma sharoitlarini yaxshilash muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bugungi kunda iqtisodiyotimiz va uning yetakchi tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik hamda texnologik yangilashni jadallashtirish va uning ko'lamini kengaytirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish sharoitida hududlarimizni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish masalalari bitiruv malakaviy ishimizning asosiy mohiyatini kasb etdi. Bitiruv malkaviy oldi amaliyo'lida to'plangan maTumo'llar asosida hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi kompleks baholandi. Bitiruv malakaviy ishi yuzasidan olib borilgan tadqiqo'llar natijasida quyidagi xulosa va takliflar ishlab chiqildi:

1. Umuman olganda hudud iqtisodiyotining yuksialishida sanoat, qishloq xo'jaligi, savdo va xizmat ko'rsatish, qurilish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik tarmoqlarining ahamiyati yuqori bo'lib bormoqda. Birgina iqtisodiyotning yetakchi tarmog'i hisoblangan sanoat sohasida hududda amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida, 2012 yilda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 1348,3 mlrd.so'mni tashkil qilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib bu ko'rsatkich 2024.4 mlrd.so'mga yoki 150.14 foizga oshganligini ko'rishimiz mumkin.

2. Tadqiqo’l davomida amin bo'ldikki, hudud iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan va hududda bu sohada ijobiy yutuqlarga erishilgan. Jumladan, hududda 2012 yilda 929.4 mlrd.so'mlik qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarilgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2013 yilga kelib, 1192.4 mlrd.so'mga yoki105.8 % ga ko'paygan. Bundan tashqari 2015- yilga prognoz 1330 mlrd.so’m yoki 2012-yilga nisbatan 143 % deganidir. Hududda qishloq xo'jaligini yanada rivojlantirish uchun, ushbu sohaga xorijiy va mahalliy dehqonchilik va chorvachilikning eng ilg'or tajriba va usullarini olib kirishni rag'batlantirish, qishloq xo'jaligida istiqbolli hisoblangan fermer va dehqon xo'jaliklarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, qishloq xo'jaligi tarmog'ini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan infratuzilma obyektlarini vujudga keltirish asos bo’lib xizmat qiladi.

3. Hududda aholiga zamonaviy va sifatli xizmat turlarini ko'rsatish, qishloq joylarda aholining bandligini ta'minlashda xizmat ko'rsatish va servis sohasining ahamiyati yuqori bo'lib bormoqda. Hududning keyingi dasturlarida ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun, oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlari bilan savdo qiluvchi chakana savdo korxonalari tarmoqlarini kengaytirish, ayniqsa qishloq joylarda chakana savdo bilan shug'ullanuvchilar sonini ko'paytirish, umumiy ovqatlanish korxonalarini maktablar va kasb-hunar kollejlari tizimidagi oshxona va bufe’tlar xizmati orqali kengaytirish o'ylaymizki, hududda xizmat ko'rsatish sohasining istiqbolda rivojlanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

4. Hudud iqtisodiyotining yuqori suratlar bilan rivojlanishida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati yuqori bo'lmoqda. 2015 йил 1 январ ҳолатига рўйхатга олинган кичик бизнес субъектлари 7072 тани ташкил этган бўлиб, уларнинг 6403 таси ёки 90,5 фоизи фаолият кўрсатмоқда.

2014 йил мобайнида вилоятда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш мақсадида белгилаб олинган аниқ чора-тадбирларни амалга оширилиши натижасида кичик бизнеснинг улуши саноатда 30,4 фоизни (2013 йилда 25,8%), қишлоқ хўжалигида 98,9 фоизни (99%), қурилишда 83 фоизни (90,8%), савдо ва умумий овқатланишда 57,8 фоизни (58,3%), пуллик хизматларда 34,1 фоизни (32,3%) ташкил этмоқда.

Таҳлиллардан кўриниб турибдики, барча соҳаларда кичик бизнеснинг улушини ўсиши кузатилмоқда.

Кичик бизнес субъектларига қулай шарт-шароитлар яратилиши ва имтиёзлар берилиши натижада 2014 йил якунлари билан вилоят ялпи ҳудудий маҳсулоти ҳажмида кичик бизнеснинг улуши 67,7 фоизни ташкил этиб, 0,4 фоизга ўсган бўлса (2013 йилда 67,3%), хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасининг улуши 30,9 фоизни ташкил этмоқда.

5. Hududda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni huquqiy va iqtisodiy rasoslarini yanada takomillashtirish maqsadida quyidagilami qo’llash foydadan holi bo'lmaydi:

— hududda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi bozor va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish uchun rag'batlantiruvchi mexanizm barpo etish;

— hudud "Savdo va sanoat palatasi" bo'limi tadbirkorlarga biznes reja tayyorlashda ko'maklashishi hamda muntazam ravishda tadbirkorlarga maslahatlar berish tizimini takomillashtirishi zarur;

— kichik biznes va xususiy tadbirkorlik uchun malakali kadrlami tayyorlash, ulami huquqiy va iqtisodiy madaniyatini oshirish maqsadida biznes va kasbiy mahorat maktablarida o'qib kelishlari uchun ye’tarli shart-sharoitlar yaratib berish;

- joylarda tadbirkorlar ishtirokida biznesga oid mavzularda o'quv seminarlar, treninglar tashkil etilishiga e'tibor berish;

— kichik biznes subyektlarining huquqiy muhofazasini kuchaytirish va ular faoliyatiga boshqaruv organlarining asossiz aralashuviga chek qo'yish.

6. Hududda aholi bandligi va eksport salohiyatini oshirish uchun quyidagi ishlami amalga oshirish maqsadga muvofiq deb bilamiz:

— qo'shma korxonalar tashkil etishda xorijiy sarmoyalarni jalb qilish uchun, hudud salohiyatini viloyat va respublika OAVlari va yarmarkalarida, xorijiy sarmoyalar uchun hududda qulay investitsion muhit yaratish;

— hudud iqtisodiyotiga kiritilayo’lgan xorijiy sarmoyalarni qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlash, qurilish materiallari ishlab chiqarish, paxtani qayta ishlash, oziq-ovqat va yengil sanoat sohalariga yo'naltirish;

hudud tashqi iqtisodiy faoliyatini amalga oshirish uchun zarur infratuzilma obyektlarini barpo etish, ular faoliyatini jahon andozalariga moslashtirish;

— hududda yaratilayo’lgan yangi ish o'rinlari tarkibida muqim ish joylari salmog'ini ko'paytirish;

— aholini ish bilan bandligini oshirishda ulami kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng jalb etish;

— bugungi kunda eng dolzarb masalalardan hisoblangan kasb-hunar kollejlari bitiruvchilarini ish bilan bandligini ta'minlash borasidagi chora-tadbirlarni davom e’ttirish. Negaki, hududda 2012-2013 o'quv yilida 2228 nafar yigit-qiz kasb-hunar kollejlarini tamomlaydi. Ularni muqim ish joylari bilan ta'minlash birinchi galda hal qilinishi kerak bo'lgan ustuvor vazifadir;

— tashkil etilishi mo'ljallanayotgan qo'shma korxonalarda asosan hududdagi kasb-hunar bitiruvchilarini ishga olish;

— hududda oilaviy tadbirkorlik va kasanachilikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish va shu asosda qishloqlarda xotin-qizlaring ish bilan bandligini ta'minlash.

Bizning fikrimizcha, yuqorida bayon e’tilgan xulosa va takliflarning amalda tatbiq qilinishi hududning istiqbolda kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga, qolaversa viloyatda tutgan o'mining yuksalishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYO’LLAR RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi Qonunlari

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi T.: "O'zbekiston" ,2010 yil.

2. O'zbekiston Respublikasining "Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida" gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axboro’lnomasi, 1995 yil, 6-son.

3. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axboro’lnomasi. 2011 yil, 16-son.

4. O'zbekiston Respublikasining "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida" gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2013 yil, 18-son.

5. O'zbekiston Respublikasining "Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida"gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2007 yil, 90-son.

6. O'zbekiston Respublikasining "Investitsion. faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2008 yil, 197-son.

II. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari va Qarorlari

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 apreldagi "To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PF-4434-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2013 yil, 12-son.

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24 avgustdagi "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-4354-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2012 yil, 52-son.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 28 iyuldagi "Ta'lim muassasalarining bitiruvchilarini tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-4232-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2010 yil, 30-son.

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 28 noyabrdagi "Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'Uab-quvvatlash, ularni barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4058-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2012 yil, 8-9- son.

11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013 yil 14 fevraldagi "Obod turmush yili" davlat Dasturi to'g'risidagi PQ-1920-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2013 yil, 8-son.

12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 25 dekabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Davlat byudje’tining 2013 yil uchun asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va parame’trlarining prognozi to'g'risida"gi PQ-1887-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2012 yil, 52-son.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 21 noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasining 2013 yilga mo' ljallangan Investitsiya dasturi to'g'risida"gi PQ-1855-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis palatalarining axboro’lnomasi. 2012 yil, 11-son.

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 maydagi "20122016 yillarda O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish dasturi to'g'risida"gi PQ-1754-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2013 yil, 16 son.

15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili" davlat Dasturi to'g'risidagi PQ-1474-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2011 yil, 6-son.

16. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 15 dekabrdagi "20112015 yillarda sanoatni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi PQ-1442-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2011 yil, 50-son.

17. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 3 avgustdagi "Qishloq joylarda uy-joy qurilishi ko'lamini kengaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PQ-1167-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2013 yil, 2-son.

III. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Qarorlari

18. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 20 apreldagi "Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida ishbilarmonlik muhitining holati va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish indikatorlarini har chorakda baholash tizimini tasdiqlash to'g'risida"gi 117-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2012 yil, 17-son.

19. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 12 dekabrdagi "Ijtimoiy nafaqalami tayinlash va to'lash tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 350-sonli Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2012 yil, 50-son.

IV. O'zbekiton Respublikasi Prezidenti asarlari

20. Karimov LA. "Bosh maqsadimiz - keng ko'lamli islohotlar va modernizatsiya yo’lini qatiyat bilan davom e’ttirish". 2012 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2013 yilga mo’ljallangan eng muhim ustuvor yo'nalishlarga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi majlisidagi ma'ruza. Xalq so'zi, 2013 yil 19 yanvar.

21 . Karimov LA. "Zamonaviy uy-joy qurilishi - qishloq joylarini kompleks rivojlantirish va qiyofasini o'zgartirish hamda aholi hayo’lining sifatini yaxshilash omili" mavzusidagi xalqaro konferensiyaning ochilish marosimidagi ma'ruza. Xalq so'zi, 2013 yil 17aprel.

22. Karimov LA. 2012- yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi. T.: O'zbekiston, 2012.

23. Karimov LA. "Bizning yo'limiz - demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarini izchil davom e’ttirish yo'lidir" O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 19 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. Xalq so'zi, 2011 yil 8 dekabr.

24. Karimov LA. Barcha reja va dasturlarimiz vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. T.: O'zbekiston, 2011.

25. Karimov LA. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. T.: O'zbekiston,2009.

26. Karimov LA. "Bizning bosh maqsadimiz - jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modenizatsiya va isloh etishdir". -T.: O'zbekiston, 2005.

27. Karimov LA. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyo’l kafolatlari. T.: O'zbekiston, 1997.

28. Karimov LA. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. T.: O'zbekiston, 1995.

V. Darsliklar va o'quv qo'llanmalar

29. Abdurahmonov Q. X., Shoyusupova N. T. "Mehnat iqtisodiyoti: ijtimoiy mehnat munosabatlari" - TDIU. Toshkent, 2011.

30. Ishmuhamedov A.E., Raximova M.R. "Mintaqaviy iqtisodiyot". Darslik. - TDIU. Toshkent, 2010.

31. Ishmuhamedov A.E., Jumayev Z.A. va boshqalar. "Makroiqtisodiyot". Darslik. - TDIU. Toshkent, 2005.

32. Ishmuhamedov A.E. "O'zbekiston milliy iqtisodiyoti". TDIU. Toshkent,2005.

33. Jumayev T., Hakimov N., Abirqulov Q., Islomov A. "Iqtisodiy geografiya" TDIU. Toshkent, 2005.

34. Qayumov A.A., Nazarova X.M., Egamberdiyev F.T., Yakubov O'.Sh. "Mintaqaviy iqtisodiyot". - T.: Universite’t, 2004.

35. Yakubov I.O., Ochilov K.T., Abdusattarova H.M., Sitdikova L.A. "Strategik rejalashtirish" TDIU. Toshkent, 2004.

36. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti LA.Karimovning 2011 yilning asosiy yakunlari va 2012 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi "2012 yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi" mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv qo’llanma. - T.: Iqtisodiyot.- 2012.

37. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti LA.Karimovning 2010 yilning asosiy yakunlari va 2011 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi "Barcha reja va dasturlarimiz vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish,

xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi" mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv qo’llanma. - T.: Iqtisodiyot-2011.

VI. Statistik to'plamlar va jurnallar

38. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotining mustaqillik yillaridagi (1990-2010 yillar) asosiy tendensiya va ko'rsatkichlari hamda 20112015 yillarga mo’ljallangan prognozlari: statistik to'plam. - T.: "O'zbekiston", 2011.

39. O'zbekiston iqtisodiyoti. Axboro’l-tahliliy byulle’ten. 2012 yil yanvar-sentabr. Toshkent 2012.

40. Ozbekiston iqtisodiy axboro’lnomasi. Tahliliy jurnal. 2012 yil 1 son.

41. O'zbekiston iqtisodiy axboro’lnomasi. Tahliliy jurnal. 2012 yil 5 son.

VIL Interne’t sahifalari

40. www.gov.uz

41. www.stat.uz

42. www.mfer.uz

43. www.lex.uz

44. www.mineconomy.uz

45. www.uza.uz